

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ  
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ  
Հայոց ցեղասպանության քանգարան-ինստիտուտ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК  
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ  
Музей-институт геноцида армян

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱՐԱՄԻ  
ԲՐՈՒՏՅԱՆ

МАРГАРИТА АРАМОВНА  
БРУТЯН

Երևան 2000 Երևան



016 : 2929 [Armenian text]

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ  
ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ  
Հայոց ցեղասպանության քանգարան-ինստիտուտ

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК  
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ  
Музей-институт геноцида армян

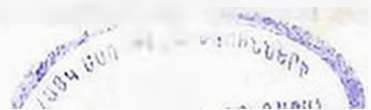
ՀԱՅ ՆՇԱՆԱՎՈՐ ԿԻՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐ  
Նյութեր  
Կենսամատենագրության

A  
20054

2  
АРМЯНСКИЕ ЖЕНЩИНЫ УЧЕНЫЕ  
Материалы к библиографии

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱՐԱՄՄ ԲՐՈՒՏՅԱՆ  
МАРГАРИТА АРАМОВНА БРУТЯН

Երևան 2000 Երևան



Տպագրվում է ՀՀ ԳԱԱ Հայոց  
ցեղասպանության քանգարան-ինստիտուտի  
գիտական խորհրդի որոշմամբ  
Печатается по решению ученого  
совета Музея-института геноцида  
армян

Պատասխանատու խմբագիր՝ Լ.Ա.Բարսեղյան  
Ответственный редактор: Լ.А.Барсегян

Հեղինակ՝ ԱՆԱՀԻՏ ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ  
Автор: АНАИТ КИРАКОСЯН

Գրախառներ՝ պրոֆ. Ա.Ա.Փահլևանյան  
պրոֆ. Ժ.Պ.Չուրարյան  
Рецензенты: проф. А.А. Пахлеванян  
проф. Ж.П. Зурабян

**ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԱՐԱՄԻ ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ**  
**Կյանքի և գործունեության հիմնական սարքավերը**

Մարգարիտա (Մարգո) Արամի Բրտայանը ծնվել է 1922 թ. մայիսի 23-ին Ալեքսանդրապոլում (Լենինական, այժմ՝ Գյումրի) :

Սկզբնական երաժշտական կրթությունը ստացել է Լենինականում, 1934-ից՝ շարունակել Երևանի թիվ 1 երաժշտական դպրոցում (այժմ՝ Ալ. Սպենդիարյանի անվան) :

1938-41 թթ. սովորել է Երևանի Ռ.Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում :

1946-ին ավարտել է Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիայի պատմա-անասկան ֆակուլտետը (գիտական ղեկավար՝ Ս.Վ. Կոպաև) :

1951 թ. ավարտել է Երևանի ՀԽՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի սուպլիանտուրան (գիտական ղեկավար՝ պրոֆ. Զ.Ս. Բուշնուրյան) :

1955-ին շնորհվել է արվեստագիտության թեկնածուի գիտական ասպիրանտ :

1956-ից Հայաստանի կոմպոզիտորների միության անդամ է :

1938-50 թթ. աշխատել է Երևանի Ռ.Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի անասկան առարկաների դասատու, ապա՝ բաժնի վարիչ) :

1946-51 թթ. եղել է Հայֆիլհարմոնիայի երաժշտական խմբագիրը և ծրագրային բաժնի վարիչը : Կազմակերպել է հանրապետության առաջին երաժշտական լեկտորիատը :

1960-ականներին ընտրվել է Երևանի քաղաքային խորհրդի պատգամավոր : 1968-72 թթ. ընտրվել է Ժողովրդական, ապա Գերագույն դատարանի ատենակալ :

1946-ից դասավանդում է կոնսերվատորիայում՝ երաժշտական տեսական առարկաներ :

1960-75 թթ. հանդիսացել է Հայաստանի Գիտելիք ընկերության քաղաքային բաժանմունքի արվեստի սեկցիայի նախագահ :

1969 թ. կոնսերվատորիայում հիմնադրել է Ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության Կարիճեա, որի գիտական ղեկավարն էր մինչև 1992թ. :

1972-ից գլխավորել է Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նորաստեղծ ֆուլկլորային հանձնաժողովը, միևնույն ժամանակ հանդիսացել է ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության ֆուլկլորային հանձնաժողովի բյուրոյի անդամ:

1977-81 թթ. աշխատել է որպես կոմերսիալային վոկալ-տեսական միացյալ ֆակուլտետի ղեկան:

1981-ին եղել է ԽՍՀՄ Մշակույթի նախարարության արվեստարանության բնագավառում գիտական ուսումնասիրությունների կոորդինացիոն խորհրդի անդամ:

1982 թ. շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում:

1988-92 թթ. ղեկավարել է կոմերսիալային Հայ երաժշտական ֆուլկլորագիտության ամբիոնը: Այժմ ամբիոնի պրոֆեսոր է և գիտական խորհրդատուն:

1995-ից կոմերսիալային բարձրագույն սրահավորման հանձնաժողովի երկու փորձագետներից մեկն է:

1996-ից հանդիսանում է ԱՕԿՄ-ի երաժշտական սեկցիայի նախագահ, այնուհետև Հայաստան-Լիբանան ընկերության անդամ:

#### Основные даты жизни и деятельности МАРГАРИТ АРАМОВНЫ БРУТЯН

Маргарит (Марго) Арамовна Брутян родилась 23 мая 1922 года в Александрополе (Ленинакан, ныне Гюмри).

Начальное музыкальное образование получила в Ленинакане, а с 1934 года в Ереванской музыкальной школе N 1 (ныне имени А. Спендиаряна).

В 1938-41 гг. училась в музыкальном училище им. Р. Меликяна г. Еревана.

1946 г. окончила историко-теоретический факультет Ереванской госконсерватории им. Комитаса (научный руководитель С. В. Коптев).

В 1951 г. окончила аспирантуру Института искусств АН Арм. ССР (научный руководитель проф. Х.С. Кушнарян).

В 1955 г. присвоена ученая степень кандидата искусствоведения.

С 1956 г. член Союза композиторов Армении.

В 1938-50 гг. работала в муз. училище им. Р.Меликяна в качестве преподавателя теоретических дисциплин, далее заведующим отделением.

В 1946-51 гг. была музыкальным редактором и заведующим отделом программ Армгосфилармонии. Организовала первый музыкальный лекториум в республике.

В 1960-их годах была избрана депутатом Ергорсовета.

1968-72 гг. была избрана народным заседателем Народного, далее Верховного суда.

С 1946 г. преподает музыкально-теоретические дисциплины в Ергосконсерватории.

В 1960-75 гг. была председателем секции искусства городского общества "Гителик" ("Знание").

В 1969 г. основала в консерватории Кабинет армянского народного музыкального творчества, научным руководителем которого была до 1992 г.

С 1972 г. была председателем фольклорной комиссии СК Армении и членом бюро фольклорной комиссии СК СССР.

В 1977-81 гг. была деканом объединенного вокально-теоретического факультета Ергосконсерватории.

В 1981 г. являлась членом совета по координации научных исследований в области искусствознания Министерства культуры СССР.

В 1982 г. присвоена научное звание профессора.

В 1989-92 гг. была заведующей кафедрой армянской музыкальной фольклористики Ергосконсерватории. Ныне профессор и научный консультант кафедры.

С 1995 г. одна из двух экспертов высшей аттестационной комиссии Ергосконсерватории им. Комитаса.

С 1996 г. председатель музыкальной секции АОКС-а, далее член общества Армения-Ливан.

ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳԻՏԱՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ  
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ  
Ա Կ Ն Ա Ր Կ

“Հավատարիմ մնացեք և պստիպաներ  
ձեր ակունքները, հավատացեք ժողովրդի  
հիշողությանը, իմացությանը, իմաստնությանը,,

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲՐՈՒՏՅԱՆ

Այս մաղթանքով ու խորհրդով գիտնական, երաժշտագետ-  
ֆոլկլորագետ, մանկավարժ, հասարակական գործիչ, մեծ եռան-  
դի տեր արվեստագետ Մարգարիտ Բրուտյանը դիմում է հայ  
արվեստագետներին, մտավորականներին, կրիտասարդությանը:

Իր արտահայտությամբ՝ «Թեպետ 20-րդ դարը մարդկության  
համար եղավ խելագար պատերազմների, կոտորածների, տեղա-  
հանությունների, բնության արհավիրքների դար, այնուամենայ-  
նիվ, ես ինձ համարում եմ քախտավոր աստղի տակ ծնված՝ իմ  
ապրած բոլոր ողբերգություններով հանդերձ»:

Ծնվել է 1922 թ. մայիսի 23-ին, Ալեքսանդրապոլում (Լենինա-  
կան, ներկայումս՝ Գյումրի), գինվորական սպայի ընտանիքում:  
Նախնիները պատմական Հայաստանի Մուշ-Տարոն գավառից  
էին, որոնք 1827 թ. տեղափոխվել են Մարալիկ, այնտեղ հիմնա-  
դրել Դաշդալա (այժմ՝ Քարաբերդ) գյուղը:

Ծննդավայր Ալեքսանդրապոլ-Լենինականը՝ հարուստ երա-  
ժրշտական ավանդույթներ ունեցող այդ երբևմնի մշակութային  
կենտրոնը մտավորականների, արվեստագետների, բանաստեղ-  
ծների, աշուղների փայլուն սերունդներ է տվել: Իրավամբ, այդ  
շարքում է նաև Մ.Բրուտյանի պապը՝ երաժիշտ բանահավաք,  
տեսաբան, խմբավար, նկարիչ, մանկավարժ և երաժտահասա-

րակական գործիչ Արշակ Բրուտյանը,<sup>1</sup> որից ժառանգած հասկանիչները հետագայում ցայտուն դրսևորվում են արվեստագետ բռնուռնու ողջ գործունեության մեջ:

Մինչ այդ, Մ. Բրուտյանն անցավ ուսումնառության լուրջ ճանապարհ, սկսելով այն հայրենի քաղաքում, շարունակելով Երևվանում, ապա Լենինգրադում՝ հաղթահարելով կրթական և ստեղծագործական կյանքի աստիճանական փուլերը:

Նախնական կրթությունը նա ստացել է Լենինականի երաժրշտական դպրոցում, սովորելով Նինա Գյանջումյանի դաշնամուրային դասարանում:

1934 թ. Բրուտյանների ընտանիքը տեղափոխվեց Երևան: Երաժշտական կրթությունը նա շարունակեց մայրաքաղաքի այն ժամանակվա միակ՝ այսօր Ալ. Մպենդիարյանի անունը կրող երաժշտական դպրոցում: Սովորեց ճանաչված մանկավարժ Եվգենյա Խանկալամյանի դաշնամուրային դասարանում: Ե. Խանկալամյանը թավական խստապահանջ էր և, երբեմն, խիստ հակասական իր վերաբերմունքի ու կարծիքների մեջ՝ տարակուսանք առաջացնելով աշակերտի մոտ. շարունակել, թե՞ թողնել երաժշտությունը:

Թեև, փխրուն հոգի ունեցող աղջնակի համար սա լուրջ պատճառ էր, երբ միջնակարգն ավարտելուց հետո որոշեց ու-

---

<sup>1</sup> Արշակ Բրուտյան (1864-1936): Կոմիտասի ժամանակակիցն ու սոցալին մշակույթի նվիրյալներից: Նրա կողմից գրառած ժողովրդական և աշուղական երգերի հավաքածուն մեծ արժեք է ներկայացնում (հատկապես՝ Ջիվանուց գրառած մեղեդիները): «Մեամկական մրմունչներ» խորագրով այդ երգերի բնագրերը հրատարակվել են չորս անգամ: Հեղինակ է «Հայկական եկեղեցական ժայնագրություն» դասագրքի (1890, Վաղարշապատ) և «Զաղաքավարության» կանոնավոր կյանքի ուղեցույց» գրքի: Նկարել է դիմանկարներ և սրբապատկերներ հայկական և հունական եկեղեցիների համար: Ստեղծել և ղեկավարել է դպրոցական և եկեղեցական երգչախմբեր:

սումը շարունակել Երևանի Պոլիտեխնիկական ինստիտուտի էլեկտրաքիմիական նորարաց ֆակուլտետում: Բարերախոհաբար, երևր ամիս հետո Սամսոն Գասպարյանի<sup>2</sup> պնդմամբ նա բողեց ինստիտուտար և ընդունվեց Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանի տեսական բաժինը: Ուսմանը զուգահեռ Մ. Բրուտյանը աշխատում և նաև ուսումնարանում որպես սոլֆեջիոյի, հարմոնիայի և պոլիֆոնիայի դասատու, ինչպես նաև նվագակցող՝ Ա. Տեր-Հովհաննիսյանի (խմբավարությոն), Կ. Դոմբակի (ջութակ), Կ. Լսիզանովի (թավջութակ), Ե. Բրադովսկու (կոնտրաբաս), Վ. Արծրունու (վոկալ) դասարաններում, երբևնն նվագակցելով եղբորը՝ Լևոն Բրուտյանին<sup>3</sup> Լ. Մուրաֆյանի (կլարնետ) դասարանում:

Այսպես, ուղղակիորեն շփվելով այս մասնագետների հետ, նա անուղղակիորեն սովորեց ու օգտավետ դասեր առավ բոլորից: „Մի դասարանում աշխատում էի, իսկ մյուսում՝ կրթությոն ստանում,- հիշում է Մ. Բրուտյանը,- ստիպված էի՝ ժամանակներն էին այդպիսին, հայրիկին ձերբակալելուց հետո ընտանիքի հոգսն ընկավ իմ ուսերին,„:

Այսպես երաժշտագետի համար բոլորովին այլ միջավայր դարձավ Երևանի պետական կոնսերվատորիան: Հարգալից և բարյացակամ վերաբերմունքի մթնոլորտում ևր կրթվում ժամանակի սերունդը, որը հետագայում կողք-կողքի գործելու էր բազմավաստակ պրոֆեսորներ Կ. Ս. Սարաջևի, Գ. Ե. Բուդաղյանի,

<sup>2</sup> Մ. Բրուտյանի հայրը՝ Արամ Բրուտյանը 1937 թ. ամենը զոհերից եղավ, և այդ տարիներին 15- ամյա աղջնակին հայրական հոգաօտարությամբ շրջապստում մարդկանց թվում էր երաժշտագետ Սամսոն Գասպարյանը (1937-40 թթ. կոնսերվատորիայի դիրեկտոր):

<sup>3</sup> Լևոն Արամի Բրուտյան (ծն. 1927 թ.): Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր, բազմուպաստակ մանկավարժ: Ավարտել է Լենինգրադի կոնսերվատորայի փողային բաժինը՝ Վ. Ի. Գենսլերի դասարանում (կլարնետ):

Գ. Գ. Տիգրանովի, Տ. Գ. Տեր-Մարտիրոսյանի, Վ. Գ. Տայանի, Ս. Վ. Կոպտևի, Ռ. Խ. Անդրեասյանի Ա. Ա. Ադամյանի, Հ. Գյուլի-բյախյանի և այլոց հետ:

Կոնսերվատորիայում Մ. Բրուսյանն ընտրեց «երաժշտագի-տություն» մասնագիտությունը, սկզբում իբրև պատմաբան՝ Ջ. Տ. Վարդանյանի, հետագայում՝ Ս.Վ.Կոպտևի տեսության դասա-րանում: Այդ ժամանակից մինչև իր կյանքի վերջը Ս. Վ. Կոպտևը մնաց որպես նրա լավագույն բարեկամներից մեկը: Ջերմությամբ հիշելով բոլոր ուսուցիչներին, երաժշտագետ Բրուսյանն իր ձևավորման մեջ տեսնում է նաև այլոց անուղղակի ազդեցությու-նը. «Կ. Ս.Սարաջևը չի դասավանդել ինձ, բայց շփումը նրա հետ, նույն շրջապատում ու մթնոլորտում լինելն իսկ արդեն դպրոց էր»:

1946 թ. ավարտելով կոնսերվատորիան, նա պրոֆ. Մ. Բուշ-նարյանի խորհրդով ընդունվում է Հայաստանի Գիտությունների ակադեմիայի Արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրան: Նրա ղեկավարը Լենինգրադի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Բ. Ս. Բուշնարյանն էր, որի գիտական խորհրդատվությունն ստանալու համար նա ժամանակ առ ժամանակ մեկնում էր Լենինգրադ:

Մարգարիտ Բրուսյանի կյանքում նշանակալի երևույթ դար-ձավ շփումը Բրիտանացի Բուշնարյանի հետ: Սա նշանակում էր՝ շփում լենինգրադյան մտավորականության, կոնսերվատորիայի դասախոսական կազմի և ընդհանրապես երաժշտական հասա-րակայնության հետ: Բուշնարյանի դասարանում հստակեցվեց Բրուսյան երաժշտագետի մասնագիտական ուղղվածությունը՝ դեպի ազգայինը, դեպի հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղ-ծագործությունը:

«Բ.Ս.Բուշնարյանը ինձ առաջարկեց իբրև մասնագիտություն ընտրել երաժշտական ֆոլկլորը, այն հիմնավորեց Հայաստանում մասնագետների պահանջով և ապա, որ Արշակ Բրուսյանի թող-

նուիին եմ՝ «քիչ քև շատ պապիկդ մեջդ նստած կլինի»։ Այսօր երախտապարտ եմ ուսուցչիս ու շնորհակալության խոսքեր եմ ուղղում նրա հասցեին իր այդ առաջարկի համար, որովհետև գործունեության նման հետաքրքիր, հարուստ և շնորհակալ բնագավառ, ինչպիսին հայ երաժշտական ֆոլկլորն է, հազիվ քե այն ժամանակ ես ինքնուրույն ընտրեի իբրև մասնագիտություն» - իր հուշերում գրում է Մ. Բրուսյանը։

Հետագայում երախտապարտ սանուիին իր սիրելի ուսուցչի պայծառ եիշատակը հավերժացնող երկու մեծ գործ ձեռնարկեց։ Առաջինը՝ «Քրիստավոր Քուշնարյան» ժողովածուի կազմումն ու խմբագրումն է<sup>4</sup>։

Ժողովածուն ընդգրկում է խորհրդային մշակույթի անվանի գործիչ, պրոֆ. Բ. Ս. Քուշնարյանի՝ երաժշտագիտական տարրեր պրոբլեմների նվիրված հիմնական հոդվածներն ու ուսումնասիրությունները, գործընկերների ու սաների հուշերը, կարծիքները (Մ. Բրուսյանի հուշերը կրում են «Իմ ուսուցիչը և հոգևոր հայրը» խորագիրը)։ Յավոք, պատրաստի ժողովածուն «Անահիտ» հրատարակչության կնիքը վրան (1990) մնաց անտիպ, այն դեպքում, երբ հնարավորություն էր տրվում առաջին անգամ հայերեն լեզվով ընթերցողին ներկայացնելու վաստակաշատ գիտնականի, մանկավարժի և կոմպոզիտորի ողջ գործունեությունը։

Երկրորդ գործը՝ Բ. Քուշնարյանի մեծածավալ և հիմնաքարային ուսումնասիրության քարգնամությունն է<sup>5</sup>։ Մոնոդիկ մշակույթը ուսումնասիրող երաժիշտների համար այն դարձել է սեղանի

<sup>4</sup> «Քրիստավոր Քուշնարյան» (հոդվածներ և ուսումնասիրություններ, կարծիքներ, հուշեր). Կազմողներ՝ Մ. Հ. Մուրադյան, Ն. Ի. Քուշնարյան, Մ. Ա. Բրուսյան։ Մասնագիտական խմբագիր և առաջաբանի հեղինակ՝ Մ. Ա. Բրուսյան (անտիպ)։

<sup>5</sup> Х. С. Кутшварев "Вопросы истории и теории армянской монодической музыки", Ленинград, 1958.

գիրք: Աշխատությունը համարելով նոր վույ հայ երաժշտագիտական տեսական մաքի գարգացման մեջ, հայկական միջավայրում ավելի լայն գիտական շրջանառության մեջ դնելու խիստ անհրաժեշտության գիտակցումով Մ. Բրուսյանը մասնագիտական խորությամբ թարգմանեց այն: Աշխատությունը սպասում է իր հրատարակողին:

Մինչ այդ, Մ. Բրուսյանն արդեն ավրապետում էր մասնագիտական գրականության բնագրից բարգմանելու դժվարին արվեստի գաղտնիքներին: Երկար տարիներ դասավանդելով հարմոնիա, նա խիստ անհրաժեշտ համարեց մոսկովյան խմբի հայտնի դասագիրքի<sup>6</sup> թարգմանությունը: Այն ունեցավ երկու հրատարակություն և, այսօր էլ հաջողությամբ կիրառվում է երաժշտական ուսումնական հաստատություններում: Ի դեպ, այս թարգմանությամբ Երևանի կոնսերվատորիայում հարմոնիայի դասավանդումը հավասարվեց խորհրդային միության լավագույն կոնսերվատորիաներում հարմոնիայի դասավանդման մեթոդական և գիտական բարձր մակարդակին:

Թարգմանական գործունեության ընթացքում գիտնական Բրուսյանի ուշադրության կենտրոնում մշտապես եղել են հայ երաժշտական տեսության տերմինաբանական հարցերը: Դրանց լուծման մի մեծ բաժինն իրականացվեց նրա իսկ թարգմանական աշխատանքների ընթացքում:

1955 թ. Մ.Բրուսյանը պաշտպանեց իր թեկնածուական թեզը՝ մվիրված հայկական ժողովրդական (գեղջուկ) երգի կոմպոզիցիոն առանձնահատկություններին<sup>7</sup>: Այս առիթով ահա թե ինչ է

<sup>6</sup> И.Дубовский, С.Евсеев, И.Способин, В.Соколов "Учебник гармонии", Москва, 1956: Նույնը՝ հայերեն, Երևան, 1966, 1978:

<sup>7</sup> «Հայկական ժողովրդական (գեղջուկ) երգի կոմպոզիցիոն առանձնահատկությունները» հայերեն, 332 էջ: Առնեալատության սեղմագիրք՝ շտաբերեն, 1955, Երևան:

գրում նա իր հուշերում. «Անասելի երջանիկ էի... Նրա (Քուշ-նարյանի - Ա. Կ.) խորհրդով ու օգնությամբ կյանքի ուղի բռնած մարդկանց շարքը ինձնով չէր սկսվում և ինձնով էլ չվերջացավ: Երբ ես պաշտպանեցի դիսերտացիաս, նա ինձ ասաց. Ես հիմա հանգիստ եմ, հանձին Ռորերտ Աբայանի, Գայանե Չերոտարյանի և Չեզ (Մ. Բրուտյան- Ա. Կ.) Հայաստանում ունեմ իմ դպրոցը. դա խիստ անհրաժեշտ է, որովհետև ժառանգականությունը «ճեղքեր չի սիրում»: Ի դեպ, Քուշնարյանը դպրոց ասելիս նկատի ուներ պոլիֆոնիայի և երաժշտական ֆուլկորի բնագավառները և ձգտում էր հայ երաժշտական ֆուլկորի մոնոդիկ էություն և պոլիֆոնիայի միջև իրավացիորեն աեսնել երաժշտական կորիզոնական մտածողության ընդհանրությամբ պայմանավորված հիմնավոր կապ»<sup>8</sup>:

Պրպտուն արվեստագետի գործունեությունը ի սկզբանե ընթացել է մի քանի ուղղություններով՝ գիաական, մանկավարժական, երաժշտահասարակական-կազմակերպչական և այլն, զուգահեռաբար լրացնելով ու մեկը մյուսով պայմանավորելով:

Որպես մանկավարժ Մ. Բրուտյանն իր գործունեությունը սկըսեց դեռևս Երևանի Ռ. Մելիքյանի անվան երաժշտական ուսումնարանում սովորելու տարիներից (1938-50 թթ.՝ տեսական առարկաների դասատու, ապա՝ բաժնի վարիչ):

1946-ից մինչև օրս նա դասավանդում է Երևանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայում: Սկզբում վարում էր երաժշտական տեսական առարկաներ (հարմոնիա, պոլիֆոնիա): Դիսերտացիայի պաշտպանությունից հետո քեզը եիմք ծառայեց «Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն» դասընթացի ստեղծման համար, որը մինչև օրս, գործնական աշխատանք-

<sup>8</sup> Մ.Բրուտյան. Իմ ուսուցիչը և հոգևոր հայրը (հուշեր, տես՝ «Քրիստափոր Քուշնարյան» ժողովածուն, անտիպ):.

ներով հարստացած, դասավանդվում է հեղինակի և իր սաների կողմից: Մ.Բրուսյանը որպես հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության բնագավառի առաջատար մասնագետ, բեկումնային դեր խաղաց ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության խորը ուսումնասիրության ճանապարհին, այն դնելով համակարգված ուսումնական ընթացքի վրա: Իր տեսակի մեջ այս եզակի դասընթացով, գիտնական ու մանկավարժ Բրուսյանը հիմնեց ազգային դպրոց, որի գոյությունը առաջին անհրաժեշտություն էր Կոմիտասի անունը կրող կոնսերվատորիայի ուսումնական ծրագրում:

1969 թ. Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյա հորեկյանի օրերին, ազգային մշակույթի հոգսերով ու ճակատագրով արդեն «տառապող» երաժշտագետը, մեծ դժվարություններով, բայց համառորեն կոնսերվատորիայում ստեղծեց մի նոր «ազգային օջախ». կազմավորվեց ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության ԿԱԲԻՆԵՏ, որի հիմքով, 1988 թ. ձևավորվեց Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության ամբիոնը: Առաջին վարիչը եղավ հենց իր կազմակերպիչ Մ. Բրուսյանը:

Ընդհանրապես Մ. Բրուսյանի կազմակերպչական փայլուն ունակությունները սաղմնավորվել են ղեռնա ֆիլիհարմոնիայի ակտիվ գործունեության տարիներին, երբ այստեղ նա հիմնադրեց առաջին երաժշտական լեկտորիտը: Հետագայում այդ ակտիվությունը կրկնապատկվեց, երբ նա ընտրվեց Հայաստանի կոմպոզիտորների միության ֆոլկլորային հանձնաժողովի նախագահ և ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության ֆոլկլորային հանձնաժողովի բյուրոյի անդամ: Հայաստանի կոմպոզիտորների միության «Լրաբերը» ընդարձակ տեղեկատվություն է պարունակում այդ տարիներին Հայաստանում, միության տարբեր վայրերում, նաև

արտասահմանում հայ երաժշտական գիտաժողովների, երասարակումների, ժողովրդական երգարվեստի սարածման՝ ֆոլկլորային համերգների, փառատոների մասին<sup>9</sup>։ Արժե հիշել, որ նախկին միության հանրապետություններից առաջինը Հայաստանն էր, որտեղ 1973 թ. կայացավ ժողովրդական երաժշտությանը նվիրված Հայաստանի կոմպոզիտորների միության առաջին համագումարը, որի փայլուն կազմակերպիչն ու զեղարվեստական ղեկավարը Մ. Բրուտյանն էր։ Երկրորդ համագումարը տեղի ունեցավ 1987-ին։

Այնուհետև, Մ. Բրուտյանի գործուն մասնակցությամբ, այդ բնագավառի առաջատար գիտնական-ֆոլկլորագետ Վ. Լ. Հոշովսկու և Երևանի Պոլիտեխնիկական ինստիտուտի ալգորիթմիկ լեզուների և ծրագրավորման ամբիոնի հետ համատեղ ձեռնարկվեց ֆոլկլորագիտության բնագավառում ԷՀՄ-ի ներդրման արժեքավոր և առաջին փորձերից մեկը՝ հայ երգի մեքենայացված բարտարանի ստեղծումը, որը շարունակվում է նաև այսօր։ Այդ աշխատանքների բարձրակետը եղավ կոմսերվատորիայի բարտարանային խմբի մասնակցությունը 1975 թ. Դիլիջանում կայացած միջազգային գիտաժողովին, որն ավարտվեց կոնկրետ փորձարկումով՝ Պոլիտեխնիկական ինստիտուտում (այն իրականացվեց մաթեմատիկոս-ծրագրավորող Է. Գասպարյանի ջանքերով)<sup>10</sup>։

Այս ամենով հանդերձ, Մ. Բրուտյանի կազմակերպչական ունակությունների փայլուն դրսևորումը պետք է համարել հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության կարհնատի հիմնադրումը։ Այն դարձավ հայ ժողովրդական երգ-երաժշտությունը

---

<sup>9</sup> ВЕСТНИК Союза композиторов Армении, 1975-1985 ԻԴ

<sup>10</sup> «Երաժշտական տեսության ալգորիթմական ֆորմալիզացված վերլուծություն». սեմինարի նյութեր (Երևան-Դիլիջան 27.10-1.11. 1975 թ.): ՀԳԱ հրատ., Երևան, 1977:

հավաքող, ուսումնասիրող, տարածող, նրա հիմնախնդիրներով գրադվող և երիտասարդ կրթաշտազետներին ազգային ոգով դաստիարակելու կարևոր օջախ:

Կարիներատում պահվող տպավորությունների գրքում հայանի երաժշտագետ Ե. Վ. Նազայկինսկին գրում է. «Կարիներտը իր ղեկավարով և աշխատակազմով մի հիանալի կոլեկտիվ է՝ իր առաջադեմ կրթաշտազետի մոտեցմամբ հայ կրթաշտազետի մշակույթի այն զարմանալի զանձերի ուսումնասիրությանը, որոնցում արտացոլվում է հայ ժողովրդի պատմության, կյանքի, սովորույթների, աշխարհագրական անդաշտների ողջ բազմազանությունը, նրա գեղեցիկ և հարուստ բնությունն ու մարդկային հոգին, և այն անորսալին, որով կարելի է զարմանալ, հիանալ, և որը անհրաժեշտ է հոգածությանը պահպանել»:

Կարիներտի ստեղծումը նշանավորվեց իր առաջին ուսանողական գիտական արշավով դեպի Թբիլիսի շրջան, որի նպատակն էր հավաքել կորստյան մատնված ավանդական կրթն ու նվազը: Առաջին արշավի հավաքած նյութերը հետագայում կազմեցին «Թբիլիսի» ձայնագրյալ ժողովածուի բովանդակությունը<sup>11</sup>:

Անակավարժ Բրուտյանի համար Կարիներտի ստեղծումը հետապնդում էր նախ և առաջ մի գլխավոր նպատակ՝ նպաստել ազգային ոգու դաստիարակությանը, հայեցի զգացողությանը: Շուրջ բառորդ դար անընդմեջ ղեկավարելով Կարիներտի բազմարևոյթ աշխատանքներն ու ուսումնական գործընթացը, հետագայում նաև ամբիոնի վարիչի և գիտական ղեկավարի պարտականությունների շրջանակներում, Մ. Բրուտյանն ընդլայնեց ամբիոնի թե՛ կազմը, թե՛ դասավանդվող առարկաների ցանկը, ուսա-

<sup>11</sup> «Թբիլիսի» («Հայկական ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշար, հատ. 1): Կազմողներ՝ Ա. Սահակյան, Ա. Փահլևանյան, խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1984:

նողներին տալով համալիր ազգային կրթություն ստանալու հսկայական հնարավորություններ: Ի՞նչ անձնական գրադարանի նվիրատվությամբ նա ստեղծեց կաբինետի՝ ֆոլկլորագիտությանը վերաբերող հարուստ և եզակի գրադարանը: Շարունակվեցին ժողովրդական երգերի հավաքման գիտաբազաների կազմակերպումը Հայաստանի սարբեր շրջաններում, նրա սահմաններից դուրս հայաշատ վայրերում, նույնիսկ՝ սփյուռքում: Կաբինետի ձայնադարան-արխիվում պահվում է շուրջ 13.000 նմուշ, որոնց մեծ մասը գրառվել է Մ. Բրուսյանի ղեկավարած գիտաբազաների ընթացքում<sup>12</sup>:

Հանրապետությունում երաժշտական ֆոլկլորի գիտական կենտրոնի (ինստիտուտի) բացակայության պայմաններում, կաբինետի բազմապլան աշխատանքների իրականացումը էլ ավելի է կարևորվում՝ ժողովրդական ազգային ավանդույթների պահպանման և ճանաչողության իմաստով:

Այսպես շարունակվում էր Կոմիտասի, նրա ժամանակակիցների ու հետնորդների և հենց իր պապիկի կիսատ բողած ազգանվեր գործը, որին մասնակից էին նաև մեծ թվով ուսանողներ: Հետագայում այդ ուսանողներից շատերը ավարտեցին Մ. Բրուսյանի մասնագիտական դասարանը իբրև ֆոլկլորագետներ և հաջողությամբ շարունակում են գործել իրենց սիրելի ուսուցչի ծավալուն գործունեության այս կամ այն ոլորտում: Ի դեպ, նրա բազմազգ դասարանում գրած դիպլոմային աշխատանքների թեմատիկ ընդգրկումը նույնքան բազմազան է, որքան և իրենց գիտական ղեկավարի՝ ֆոլկլորի հանդեպ ունեցած հետաքրքրությունների շրջանակը<sup>13</sup>: Սա մի առանձին գիտական բնագավառ

<sup>12</sup> Մ. Բրուսյանի ղեկավարությամբ գիտաբազաների ցանկը տես թիվ 4 հավելվածում:

<sup>13</sup> Մ. Բրուսյանի մասնագիտական դասարանի սաների և նրանց դիպլոմային աշխատանքների ցանկը տես թիվ 3 հավելվածում:

Է, որտեղ ուսանողների ուժերով վեր են հանվում հայ ժողովրդական և պրոֆեսիոնալ երաժշտության մտացված էջեր, մշակույթի նվիրյալ անուններ: Այդ աշխատանքներից շատերը առ այսօր միակ խոսքն են այն արվեստագետների մասին, որոնց վաստակը անուրանալի է հայ արվեստի պատմության մեջ:

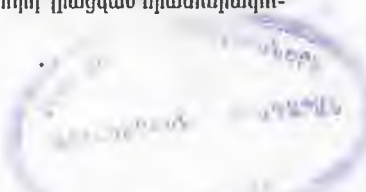
Կոմսերվատորիայի ուսումնական ծրագրում<sup>14</sup> „Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն,, դասընթացը հաջողությամբ անցնելով տարիների փորձության միջով բերեց նույնանուն դասագրքի ստեղծմանը: «Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն» դասագիրքն իր բովանդակությամբ, ծավալով ու մասնագիտական կշռով իր նախադեպը չունի հայ երաժշտական ուսումնական գրականության մեջ: Հրատարակվել է երկու անգամ, բայց պահանջարկ կա նոր հրատարակության<sup>15</sup>:

Ահա դասագրքի հրատարակության առթիվ բազմաթիվ արձագանքներից մեկը՝ «Կոմիտաս Վարդապետը և հայ երգը» գրքի հեղինակ, երգիչ Հակոբ Ասատուրյանի (Նյու-Յորք) կարծիքը. «Գիրքը կարդացի ոչ միայն հաճությամբ, ոչ միայն հոգեկան բավարարվածությամբ, այլ և հավիտենապես ուշացած ճամփորդի իմ հանգամանքովս առիթ ունեցա նույնիսկ շատ բան սովորելու: Առիթ ունեցա նաև... մեղավորապես նախանձելու ներկա սերունդին, որ դպրոցական սեղաններեն սկսած պիտի ունենա իր ձեռքին այսպիսի փավերագրական գիրք և առաջնորդություն՝ իր ապագա երաժշտական քայլերուն սատարող: Երանի թե գիտնազայն լավագույն կերպով գործածել և օգտվել անկե: Որովհետև

<sup>14</sup> Դասընթացի ծրագիրը հրատարակվել է ավելի ուշ՝ 1989 թ-ին:

<sup>15</sup> Մ. Բրուտյան. Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն. Գեղեկական երգ, մաս 1: Երևան, 1971: Երկրորդ լրացված հրատարակությունը՝ 1983 թ.:

A I  
20054



շատ ճիշտ է ներածականի մեջ երևացող այն հետևությունը, թե մայրենի լեզվի և ազգային երգի պահպանումը ազգի գոյության և հարատևման հիմքն է <sup>16</sup>»:

«Հռչակապ դասագիրք» պիտակով այն լայն շրջանառության մեջ մտավ: Ահա թե ինչպես է այն արժեքավորում երաժշտագետ Ռ.Ստեփանյանը՝ դասագրքի հրատարակման առիթով գրված իր գրախոսականում. «Որո՞նք են դասագրքի արժանիքները: Ամենից առաջ՝ հետազոտվող երևույթների ընդգրկման համակողմանիությունը, նյութի դասավորման տրամաբանվածությունը, տեսական ձևակերպումների հստակությունը, ամբողջի ստույգ կառուցվածքը <sup>17</sup>»:

Դասագիրքն ունի երկու հիմնական բաժին: Առաջինում դիտարկվում են հայ գեղջկական երգի լադերը, լադախնտոնացիոն առանձնահատկությունները, մետրառիթմը: Այստեղ «ի հայտ են բերված հայ երաժշտության մեջ լադերի դրսևորման ընդհանուր օրինաչափությունները՝ նրանց հնչյունաչափ կառուցման և ինտերվալիկայի առանձնահատկությունների, լադային ավտերացիաների, երանգավորման ու մոդուլյացիայի առումով: Բնութագրվում են մեղեդու ծավալման օրինաչափությունները, այդ ընթացքում ծագող շարժման ձևերը և ուրիշ հարցեր, որ իրենց ամբողջությամբ մեծ դեր են խաղում երգի դինամիկայի ու նրա կառուցվածքի կազմակերպման մեջ <sup>18</sup>»:

Բրուսյանը երաժշտագիտության ժամանակակից տեսությամբ յուրովի է լուծել տերմինաբանական կարևոր հարց՝ հայ գեղջուկ

<sup>16</sup> Հակոբ Ասատուրյան. Հորովելներ: «Մովետական Արվեստ» 1969, N10, էջ22-28:

<sup>17</sup> Ռ. Ստեփանյան. Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն: Գրախոսական Մ. Բրուսյանի համանուն դասագրքի հրատարակության առթիվ: «Մովետական Արվեստ», 1974, N 10, էջ 57-58:

<sup>18</sup> Նույն տեղում:

երգի լադերի անվանումները ազատել է եփառ նախադրի պարտադիր կցորդումից: Մեծ կարևորություն է տրված, առանձին բաժնով ներկայացված անհեմիտոն լադերի տիպականությունը հայ ժողովրդական երաժշտությանը: Ճշտված են նաև երգերի գրառման տոնայնությունները (բարձրությունը), որը խիստ կարևոր է երգի բնույթի և տեմբրի փոխկապվածության տեսանկյունից:

Բնութագրվող դասագրքի երկրորդ բաժինը, որն ընդգրկում է հայ ժողովրդական գեղջուկ երգի ժանրերն ու քեմառիկան, արժեքավոր է, հատկապես, ժանրային հստակ մշակված դասակարգմամբ: Այդ մասին գրում է նաև Ռ. Ստեփանյանը. «Այստեղ առավել զնահատելին հայկական ժողովրդական երգի պատմաճանաչողական արժեքի բացահայտումն է և նրա դաստիարակման ճշգրտումը՝ երգերի բովանդակության բանաստեղծական ու երաժշտական կողմերի միասնության հիման վրա»<sup>19</sup>: Բարձր գնահատելով դասագիրքը, նա նաև ավելացնում է, որ «Շատ-շատերի համար այն անզնահատելի հենարան է, ելակետ, որից մեկնելով յուրաքանչյուրն այնուհետև կարող է ինքնուրույն մշակել իր վերաբերմունքը ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության հանդեպ, յուրովի օգտվել նրա սքանչելի մմուշների մեջ եղած հարստություններից»<sup>20</sup>:

Աշխատությունը մտահղացված էր իբրև երկհատորյակ: Երկրորդ հատորում նախատեսվում էր ընդգրկել գուսանա-աշուղական արվեստի, քաղաքային ֆոլկլորի և ժողովրդական նվագարանային կատարողական արվեստի մասին տեսական դասընթացը, որում դիտարկվող հարցերը ոչ պակաս հետաքրքրական են ու նշանակալի: Ցավոք, այս մտահղացման միայն մեկ ուրրոր

<sup>19</sup> Նույն տեղում:

<sup>20</sup> Նույն տեղում:

հասցվեց ավարտին: Խոսքը «Քաղաքային ժողովրդական երաժշտական կատարողական արվեստի պատմության էջեր» ուսումնասիրություն ձեռնարկի մասին է: Այն գրված է «սեփական ժողովրդի կյանքի ու մշակույթի հեռու ու մոտիկ անցյալի, մաս այսօրվա նմուշները հավաքելու, գրառելու, վերականգնելու և սերունդներին փոխանցելու խորին գիտակցումով, որը կնշանակի ազգապահպանություն, հարատևություն, ազգային դիմանկարի պահպանում, այսինքն՝ ազգը բնորոշող բարձր կուլտուրա»<sup>21</sup>:

Քաղաքային երաժշտության ճյուղերից հեղինակն անդրադառնում է սազանդարային և աշտոական երաժշտությանը, մուղամափն և ընդհանրապես գործիքային երաժշտությանը<sup>22</sup>:

Ուսումնասիրության մեջ առաջ են քաշված պորթլեմներ, որոնք առկա են ընդհանրապես ժողովրդական երաժշտական արվեստի բնագավառում: Այսպես օրինակ, ո՞րն է ժողովրդական երաժշտությունը, նրա ազգային որոշակիությունն ու պատկանելիությունը, ազգայինի ու համամարդկայինի փոխհարաբերությունը, ժողովրդական երաժշտության զարգացման ուղիների «ընտրության» կամ Արևելքի ու Արևմուտքի սինթեզման նկատմամբ ցուցաբերվող վերաբերմունքը, տարբեր ժողովուրդների հետ մոտիկ հարևանության փաստը և այլն: Եթե պորթլեմը հետաքրքրել է գիտնականին, ապա այն խորացվել ու յուրավի է մեկնաբանվել: Աշխատության հիմնական մասը ուսումնասիրում է հայ քաղաքային միջավայրում արմատացած նվագարանային

---

<sup>21</sup> Մ.Էրուտյան. Քաղաքային ժողովրդական երաժշտական կատարողական արվեստի պատմության էջեր: Անտիպ, 140 մեքենագիր էջ:

<sup>22</sup> Երգային արվեստը դուրս է տեսադաշտից, քանի որ այն հիմնովին ուսումնասիրված է երաժշտագետ Ա.Սարյանի կողմից (տես՝ Ա.Սարյան-Հարությունյան. Հայ քաղաքային ժողովրդական երգարվեստը, 19-20-րդ դարեր: «Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն» հատոր 4, Երևան, 1973):

կատարողական ուղղությունները և այդ մշակույթի պատմական զարգացման ընթացքը 18-րդ դարից մինչև 20-րդ դարի երկյուրդ կեսը ընդգրկող ժամանակաշրջանում: Աշխատությունն ավարտվում է գեղարվեստական ինքնագործունեությանը նվիրված ակնարկով, որտեղ տեսակավորված են Հայաստանում գործող երաժշտական կոլեկտիվները՝ գեղարվեստական ինքնագործունեության անվան տակ: Երևույթն ընդհանուր առմամբ համարելով խորհրդային . գաղափարախոսության արդյունք, հեղինակն, այնուամենայնիվ, նշում է ինքնագործունեության մեծ դերը ժողովրդի կյանքում՝ իբրև ազգային երաժշտական ժառանգությունը սերունդներին փոխանցելու ձևերից մեկը:

Այս և բազում այլ հիմնախնդիրներ են շոշափված նաև Բրուսայանի գիտական և հրապարակախոսական հոդվածներում, որտեղ հստակեցված է գիտնականի վերաբերմունքը ազգային մշակույթի բազում խնդիրների շուրջ:

Երաժշտագետն իր առավել հետաքրքիր և լուրջ պոռթկմաներ արձարձող հոդվածները ընդգրկել է միավորել է մեկ ժողովածուի մեջ ու տեսակավորել բաժիններով՝ տեսություն, գրախոսություն, ելույթներ գիտաժողովներում, հրապարակախոսություն և ստեղծագործական դիմանկարներ:

Բրուսայան երաժշտագետն իր՝ տեսաբանի վերլուծական մտածողության գերակշռությամբ, հոդվածներում առաջ է քաշում առավելապես տեսական հիմնախնդիրներ: Մեր օրերում նա եզակի երաժշտագետներից է, որ անդրադարձել է նաև հայ իրականության մեջ մուղամաթի գոյության և կենցաղավարման, դրա տեղային ծագման վիճելի հարցերին: Ուշադրության է արժանի ուս երաժշտագետ Ե.Գիպիուսի կարծիքը. «Ուշագրավ է, որ Մ. Բրուսայանը մուղամի հայկական ձևերը դիտում է բոլորովին այլ

լույսի ներքո՝ իբրև տեղական երևույթ և գեներալի կապի մեջ՝ գեղջուկ ավանդական երգերի ռեչիտատիվ-իմպրովիզացիոն ձևերի հետ»:

Մ. Բրուսյանի գիտական հոդվածների շարքում ընդգրկված են լուրջ գրախոսականներ այնպիսի հեղինակավոր երաժշտագետների հրապարակումների կապակցությամբ, որպիսիք են Զ. Քաշնարյանի «ВОПРОСЫ...», Ռ. Աթայանի «Հայկական խազային նոտագրություն», Մ. Թոմասնանի «Հայրենի երգ ու բան» (հատոր 1), Հ. Ասատրյանի «Կոմիտաս Վարդապետի հետ» աշխատությունները, Ժ. Չուրաբյանի, Լ. Հակոբյանի քեկնածուական ատենախոսությունները և այլն:

Իր հրապարակախոսական հոդվածներում Մ. Բրուսյանը բարձրացրել է ժողովրդական երգերի շուտափույթ հավաքման անհրաժեշտության հարցը, որը հետագայում (կարփնեստի ստեղծման օրից) ինքը իրականացրեց կազմակերպած բազմաթիվ գիտարշավների շնորհիվ: Սակայն եղածը նա համարում է քիչ, այն համեմատելով այլ համրապետություններում հավաքվող նյութի հսկայական քանակի հետ, ինչպես նաև առաջ քաշում դրանք պահելու անհրաժեշտ պայմանների ստեղծման ու ձայնագրման որակյալ տեխնիկայի ձևերի մասն խնդիրները: Խիստ մտահոգության նյութ է նաև ժողովրդական երգերի և նվագների հազվադեպ հրատարակումները, այն դեպքում, երբ նախկին եղբայրական հանրապետություններից շատերում դրանք բազմաքանակությամբ կանգնում էին հրատարակվում (հասկապես Ադրբեյջանում):

Երաժշտագետը մտահոգ է ոչ միայն ժողովրդական երգի, այլև ազգային պարի ճակատագրով: Նա միանգամայն կողմ է այն ամեն նորին, որին հասնելու համար ճշմարիտ ուղին տեսնում է Լյանքին համընթաց զարգացող, բայց և ազգային արմատներից ամուր կառչած մշակույթի գոյությանը՝ բարձր պրոֆեսիոնալիզմի

և գեղարվեստական հատկանիշների համադրմամբ:

Նախքան կոմսերվատորիայում ժողովրդական սանդղագործության Կաբինետի ստեղծումը, Բրուսյան ֆուլկորագետի համար խիստ մտահոգություն էր ֆուլկորի և ժողովրդական կատարողական ամբիոնների բացակայությունը: Նա գիտակցում էր, որ կադրերի պակասը կասեցնում է գիտական մտքի և կատարողական արվեստի զարգացումը<sup>23</sup>:

Սանդղագործական դիմանկարներ շարքում Մ .Բրուսյանը ընտրել է մեծ վաստակ ունեցող մարդկանց, աշխատել է վեր հանել պատմության մոռացված էջեր ու անուններ, որոնց շնորհիվ շարունակական զարգացում է ապրել հայ մշակույթը:

Այդ նվիրական անունների շարքում են Կոմիտասը, Արշակ Բրուսյանը, Ստեփան Դեմուրյանը, Վարդգես Տայյանը, Զրիստափոր Բուշնարյանը, Թաթուլ Ալթունյանը, Սամսոն Գաապարյանը, Դանիել Ղազարյանը, Միքայել Միրզայանը, Թամար Շահնազարյանը, Էդուարդ Միրզոյանը, Հովհաննես Չեքիջյանը, Հակոբ Ասատուրյանը և ուրիշներ, որոնցից մի քանիսը հետագայում արժանացան իրենց վաստակի խորին գնահատանքին. նրանց նվիրվեցին մենագրություններ, որոնցից առաջին երեքը գրվել են 1962 (Թ. Ալթունյան), 1969 (Ս. Դեմուրյան) և 1978 (Վ. Տայյան) թվականներին, վերջինը՝ քսան տարի անց՝ 1998-99-ին (Հ. Ասատուրյան):

Մենագրությունները խիստ արժեքավոր են նրանով, որ առաջին և քերես միակ բովանդակ ու ամփոփ աշխատություններն են՝

<sup>23</sup> Ի դեպ, Մ.Բրուսյանի մասնագիտական խորհրդով ու անմիջական աջակցությամբ (յլքրև դեկան) կոմսերվատորիայի ժողովրդական նվագարանների ամբիոնում 1979 թ. ստեղծվեց «Հայ երգեցողության» դասարան (հիմնադիր-ղեկավար՝ կոմպոզիտոր, երգիչ Արգաս Ոսկանյան):

նվիրված հայ արվեստի գործիչների կյանքին և բեղուն գործունեությանը:

Թ. Ալթունյանը ներկայացված է իբրև հայ ժողովրդական երգի, պարի նուրբ գիտակ և անխառն տարածող, իր անունը կրող ժողովրդական երգի ու պարի պետական անսամբլի հիմնադիր-ղեկավար, խմբավար և հմուտ մանկավարժ<sup>24</sup>:

Սու. Դեմուրյանը ներկայացված է իբրև բնագավառի լուսավորիչ՝ իր ժամանակի խավարամիտ միջավայրում և երաժշտահասարակական բազմաբովանդակ գործունեություն ծավալած նվիրյալ անձ<sup>25</sup>:

Վ. Տալանն, իրավամբ, ներկայացված է իբրև կոմպոզիտորական մանկավարժական նոր դպրոցի հիմնադիր և փայլուն կոմպոզիտորական սերունդ կրթած բազմավաստակ մանկավարժ<sup>26</sup>:

Իսկ Հ.Ասատուրյանը ներկայացված է իբրև հայ երգի կրող-պահպանող սփյուռքում: Մի վայր, որտեղ և՛ հայ մարդը, և՛, առավել ևս, երգն ու երաժշտությունն ենթակա են կորսության: Բրուտյանը զնահատում է մի մտավորականի, որի դերն իրապես մեծ է հայապահպանության գործում՝ թե՛ որպես գրող, թե՛ երգիչ, թե՛ երաժշտահասարակական գործիչ<sup>27</sup>:

Մ.Բրուտյանի խոսքերով՝ «Նրանց գործունեությունը մենագրությամբ ներկայացնելը հոգու պարտք էր», որը հեղինակն իրականացրեց հավուր պատշաճի՝ մասնագիտական խորությամբ, գիտական բարեխղճությամբ, բայց և արտահայտման անմիջականությամբ, անկեղծությամբ ու ջերմությամբ:

<sup>24</sup> Մ. Բրուտյան.: Թաթուլ Ալթունյան: Երևան, 1962:

<sup>25</sup> Մ. Բրուտյան. Ստեփան Դեմուրյան: Երևան, 1969:

<sup>26</sup> Մ. Բրուտյան. Վարդգես Տալան: Երևան, 1978:

<sup>27</sup> Մ. Բրուտյան. Հակոբ Ասատուրյան - սփյուռքահայ գրողն ու երաժիշտը: Երևան, 1999:

Հոգու պարաթ Լ.ր նաև իր պապիկի՝ Արշակ Բրուսյանի հավաքած երգերի հրատարակումը, որոնք շուրջ մեկ դար մնացել էին նրա արխիվում: 19-րդ դարի վերջում չորս հրատարակություն տևած «Ռամկական մրմունջներ» երգարանի բնագրերը 100 տարի անց միայն հնարավորություն ունեցան ձուլվելու իրենց մեղեդիներին և դարձյալ «Ռամկական մրմունջներ» խորագրով, արդեն որպես ձայնագրյալ ժողովածու հրատարակվեց արվեստագետ թոռնուհու ջանքերով<sup>28</sup>: Ժողովածուի հրատարակումը նշանակալի երևույթ էր ժողովրդական կրթչառական մշակույթի պատմության մեջ, որովհետև նյութը խիստ արժեքավոր է իր վաղնմության, անադարտության և ժողովրդական երգարվեստի բոլոր ճյուղերի ընդգրկման առումներով: Այս հրատարակությունը, սակայն, պապիկի հավաքածուի մի մասն է, որը պարունակում է գեղջուկ երգեր ու պարեղանակներ: Աշտղական և հայրենասիրական երգերը կազմելու են երկրորդ հատորը, որն իր նախորդի պես կունենա զիտական, ճանաչողական մեծ արժեք: Այն նույնպես սպասում է իր հրատարակողին:

Անմնացորդ նվիրումով ստեղծվեց նաև հաջորդ երկվեզվյան ժողովածուն, որը կրում է «Հայրենական մեծ պատերազմը հայ ժողովրդական և գուսանական երգերում» խորագիրը<sup>29</sup>: Ժողովածուն նվիրված էր ֆաշիզմի դեմ տարած հաղթանակի 40-ամյակին, որը, սակայն, հրատարակչական դժվարությունների հետևանքով լույս տուսավ միայն հաղթանակի 50-ամյա տարելիցի օրերին:

---

<sup>28</sup> Արշակ Բրուսյան. Ռամկական մրմունջներ. ձայնագրյալ ժողովածու. մաս 1: Երևան, 1986:

<sup>29</sup> Հայրենական Մեծ պատերազմը հայ ժողովրդական և գուսանական երգերում (կազմողներ-խմբագիրներ՝ պրոֆ. Մ.Բրուսյան և պրոֆ. Ա.Փահլևանյան: Տեքստերի ռուսերեն քարգմանությունը՝ Ա.Փահլևանյանի): Երևան, 1995:

Գրվատանքի արժանի վիթխարի գործ են կատարել ժողովա-  
ծուի հեղինակները (Մ.Բրուտյան, Ա.Փանկևանյան), որոնք հա-  
վաքել, կազմել, նոտագրել, ծանոթագրել են ժողովածուն: Այստեղ  
տեղ են գտել 70 երգ, որոնց հեղինակներն են հայտնի աշուղներ,  
անհայտ զինվորներ և թիկունքում մնացած նրանց հարազատ-  
ները: Երգերը դասակարգված են ոստ դրանց բովանդակության՝  
«Պատերազմ է», «Հրաժեշտ», «Մարտի դաշտում», «Լաց ու ա-  
նևծր», «Հաղթանակ և ցնծություն», «Ձոն հերոսներին» և «Խաղա-  
ղություն»: Ժողովածուում զետեղված են ձոներգեր՝ նվիրված Թա-  
մանյան դիվիզիային, Հովհաննես Բաղրամյանին, Նվեր Մախար-  
յանին, Նելսոն Ստեփանյանին: Իբրև նկարագրողումներ օգտա-  
գործված են ինքնուս նկարիչների սպտերազմական թեմաներով  
գործերը:

Ժողովածուն ներկայացնում է «Հայ ժողովրդի ընկալումներն ու  
վերաբերմունքը Հայրենական մեծ պատերազմի նկատմամբ:  
Ժողովրդական երգասացներից և գուսաններից գրառած երգերը  
մեր ժողովրդի կյանքի օրհասական պահերից մեկի պատմական  
գեղարվեստական վավերացումներն են: Այդ իմաստով ժողովա-  
ծուի նյութերն ունեն նաև պատմագիտական արժեք»<sup>30</sup>:

Ժողովածուի հրատարակման առթիվ տպված գրախոսական-  
ներից մեկի հեղինակն իրավացիորեն նշում է, որ «Հիշատակված  
պատերազմի վերաբերյալ ստեղծված ծովածավալ գրականու-  
թյան մեջ այս ժողովածուն՝ հրատարակված Հայաստանի կառա-  
վարության որոշմամբ, ֆաշիզմի դեմ տարած հաղթանակի 50-ամ-  
յակի առթիվ, եզակի երևույթ է իր դարակազմիկ ու մնայուն  
նշանակությամբ. այն չխամրող ծաղկեփունջ է պատերազմի գո-

<sup>30</sup> Նույն տեղում:

հերի հիշատակին, հարգանքի տուրք դնուս ապրող պատերազմի մասնակիցների պատվին»<sup>31</sup>:

Հետաքրքրական և խիստ արժեքավոր աշխատություն է «Հայ մոնոդիկ երաժշտություն» մատենագիտությունը (համահեղինակ՝ Հ.Էլոյան), որի հիմքում ընկած է Մ.Բրուսյանի կազմած «Հայ ժողովրդական երաժշտության մատենագիտությունը» հայերեն և ռուսերեն լեզուներով (1973 թ.): Այն ամբողջական և հարուստ տեղեկատվություն է պարունակում հայ ժողովրդական երաժշտական արվեստի մասին<sup>32</sup>:

Ըստ երևութիւն, «Մատենագիտության» շնորհիվ միտք հղացավ ստեղծելու մահ հայ ժողովրդական երգարվեստի նմուշների՝ ձայնապնակների տեսքով ձայնագրությունների մատենագրության, որը Մ.Բրուսյանի ներածականով ու խմբագրմամբ, իրականացրին նրա սաներից երաժշտագետներ Ա.Կիրակոսյանը, Հ. Ափինյանը և Գ.Ա Արվեստի ինստիտուտի գիտաշխատող Ժ.Բաղայանը<sup>33</sup>:

Բացի այդ, Մ. Բրուսյանը տարիների ընթացքում նպաստել է մահ ավանդական երաժշտությանը վերաբերող հետաքրքրական ձայնապնակների ստեղծմանը: Դրանք, իբրև հնչող նյութ, մեծ

---

<sup>31</sup> Հ. Հովհաննիսյան. Անճնացողը նվիրումով: Հայաստանի Հանրապետություն, 7.09.1995:

<sup>32</sup> Հայ մոնոդիկ երաժշտություն (մատենագիտություն, 1794-1991 թթ.) Կազմողներ՝ Մ. Բրուսյան, Հ. Էլոյան: Երևան, 1991:

<sup>33</sup> "Дискография армянской монодической музыки". Записи 1912-89гг.: Составители: А. Апинян, Ж. Бадалян, А. Киракосян. См. Сборник научных трудов "Традиционный фольклор и современные народные хоры и ансамбли". Ленинград, 1989. стр. 175-246.

արժեք են ներկայացնում՝ պատկերացում տալով ժողովրդական կատարողական արվեստի մասին <sup>34</sup>:

1982 թ. Մ. Բրուտյանը արժանացավ պրոֆեսորի գիտական կոչման: ԽՍՀՄ Բարձրագույն Որակավորման հանձնաժողովին ներկայացրած նրա բազմաքանակ աշխատությունների <sup>35</sup> հետ կցված էին երաշխավորագրեր՝ տրված հայտնի երաժիշտներ Տ. Խրեննիկովի, Ե. Գլխիուսի, Ա. Ռուդնևայի, Գ. Յիտովիչի, Լ. Մուխարիմսկայայի, Ջ. Մոժեյկոյի, Ռ. Գլեզերի և այլոց կողմից, որոնք իրավամբ բարձր են գնահատում վաստակաշատ գիտնականի ներդրումը հայ ֆոլկլորագիտության, մանկավարժության և երաժշտահասարակական գործունեության բնագավառներում:

Մ. Բրուտյանի գիտական ժառանգությունից լայնորեն օգտվել և հղումներ են կատարել շատ ու շատ երաժշտագետներ, ինչպիսիք են Գ. Տիգրանովը, Ժ. Ջուրաբյանը, Կ. Խուդաբաշյանը, Ա. Փահլևանյանը, Լ. Երնջակյանը, Կ. Ջաղացսյանյանը, Մ. Մանուկյանը, Ա. Բաղդասարյանը, Յ. Յուզբաշյանը, Ս. Ղազանչյանը (Փարիզ) և ուրիշներ:

1997 թ. կոնսերվատորիայի գիտական խորհրդի նիստում քննարկվեց Մ.Բրուտյանի «Հայ երաժշտական ֆոլկլորագիտության հարցեր» հավաքական աշխատությունների հիման վրա գիտական զեկուցագրի ձևով ներկայացվող դոկտորական ատենախոսության սևդմագիրը, նշվեց դրա գիտական արժեքը, տեսական և գործնական նշանակությունը հայ երաժշտական ֆոլկ-

<sup>34</sup> Չայնապնակների մասին տեղեկությունները տես քիվ I հավելվածում:

<sup>35</sup> Մոսկվայի համամիութենական Բարձրագույն Որակավորման Հանձնաժողովի (BAK) կողմից Մ.Բրուտյանին շնորհվեց պրոֆեսորի կոչում՝ հատկապես իր բազմաքանակ հրատարակությունների շնորհիվ, առանց «Արվեստի վաստակավոր գործի» կոչում ունենալու, որն այն տարիներին խիստ սլաքտադիր սլայման էր գիտական բարձր կոչումներ շնորհելու պարագայում:

յորագիտության զարգացման և մասնագետ կադրերի պատրաստման գործում: Ատենախոսությունը երաշխավորվեց պաշտպանության:

Լայն հասարակայնությանը քաչ հայտնի է նաև բանախոս Բրուտյանի անունը: Հայաստանի «Գիտելիք» ընկերության անդամի և արվեստի սեկցիայի նախագահի դերում նա 300-ից ավելի ելույթներ է ունեցել հանրապետության տարբեր վայրերում (1960-1975 թթ.): Բազմաթիվ ելույթներ է ունեցել ռադիոհեռուստատեսությամբ:

Վառ անհատականության և հզոր եռանդի տեր անձը՝ քաղաքացին կատարել է նաև բազմաթիվ հասարակական աշխատանքներ՝ ամենայն բարեխղճությամբ և ուժերի լիարժեք նվիրումով. համաքաղաքային քվեարկությամբ ընտրվել է Երևանի քաղաքային խորհրդի պատգամավոր, ժողովրդական և Գերագույն դատարանների ատենակալ: Արժանացել է բազմաթիվ պատվոգրերի և խրախուսանքների:

1997թ. մայիսին կոնսերվատորիայում հանդիսավորությամբ նշվեց վաստակաշատ պրոֆեսորի ծննդյան 75 և մանկավարժական ու երաժշտահասարակական գործունեության 60-ամյա հոբելյանը: Նրա վաստակը մեծ գնահատանքի արժանացավ իր գործընկերների, մտերիմների, սաների կողմից:

Բացի իր անմիջական ուսուցիչներից, որոնց մարդկային գործունը (հարգանք, բարևկիրթ ու հոգատար վերաբերմունք) մեծ դեր է խաղացել իր կյանքում, Մ.Բրուտյանը տարիներ շարունակ շրջապատված է եղել արվեստագետ գործընկերներով, ընկերբարեկամներով, սաներով, որոնցից, իր խոսքերով, նույնպես շատ բան է սովորել. Ռ. Աթայան, Թ. Աթունյան, Գ. Արմենյան, Ա. Բարսամյան, Լ. Բարսեղյան, Ա. Բուդաղյան, Ս. Գասպարյան, Գ. Գյոդակյան, Թ. Դեմուրյան, Գ. Դեմբայև, Ժ. Զուրարյան, Ավ.

Իսահակյան, Կ. Խուդարաշյան, Մ. Հարությունյան, Մ. Մազմանյան, Է. Միրզոյան, Ղ. և Ա. Սարյաններ, Ռ. Ստեփանյան, Մ. Տերյան, Ա. Ռսկանյան ու շատ ուրիշներ, և իհարկև՝ իր իսկ ստեղծած կաբինետի ու Ֆոլկլորագիտության ամբիոնի ողջ անձնակազմը՝ Ա. Փահլևանյանի գլխավորությամբ:

Այս անունների շարքն, իրավամբ, շարունակում է հենց ինքը՝ Մարգարիտ Բրուտյանը, իբրև մարդ և ուսուցիչ, իր ուսուցիչներից ստացած գիտելիքներն ու մարդկային փոխհարաբերության ամենաջերմ գրսևորումները փոխանցելով շրջապատին ու իր սաներին: Սևր գրույցներից մեկի ժամանակ նա ասաց. «Եթե ես կարողացել եմ գոնե իմ մեկ աշակերտին վերաբերվել այնպես, ինչպես իմ լավագույն ուսուցիչներն էին վերաբերվում ինձ, ապա կհամարեմ դա նրանցից ժառանգած հասկանիչի փոխանցում»:

Մեծարելով իր մեծերին, մեծարվել է հենց ինքը:

Խիստ ու պահանջկոտ ուսուցիչը վայելում է իր գործընկերների, սաների շրջապատի սերն ու համակրանքը:

Այսօր, երբ Մ. Բրուտյանը ճակատագրի հեզմանքով վատառողջ է, ավելի քան երբևէ վայելում է շրջապատի ու իր ընտանիքի ջերմ ու հոգատար վերաբերմունքը<sup>36</sup>:

Պրոֆեսոր Մ. Բրուտյանը իրավամբ մեծ գործիչ է և հսկայական վաստակ ունի հայ երաժշտագիտության բնագավառներից մեկի՝ ֆոլկլորի ուսումնասիրության, ճանաչողության և տարածման գործում:

---

<sup>36</sup> Նրա կողքին են՝ իր կյանքի հավատարիմ ընկերը՝ Հայաստանի սորոյունաբերության բնագավառի վաստակաշատ գործիչ, ՀԱ Ինժեներական Ակադեմիայի ակադեմիկոս Հրաչյա Եղիշի Առուստամովը, զավակներն ու բոնեները:

## ОЧЕРК ЖИЗНИ И НАУЧНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

"Оставайтесь преданным  
вашим истокам, верьте памяти,  
познанию и мудрости народа"

Маргарит Брутян

Этим заветом обращается ко всем Маргарит Брутян — ученый, музыковед-фольклорист, педагог, общественный деятель, человек наделенный мощной творческой энергией. Как говорит она сама "Хотя 20 век стал для человечества веком безумных войн, геноцидов, репрессий, депортаций, природных катаклизмов, я считаю себя родившейся под счастливой звездой, несмотря на все пережитые мною трагедии".

Родилась 23 мая 1922 г. в Александрополе (Ленинакан, ныне Гюмри), в семье военного офицера. Предки- выходцы из Муша-Тарона, области исторической Армении. 1827 г. ее предки переехали в Мараликский район, где обосновали деревню Дашхала (ныне Караберд).

Ленинакан, некогда богатый музыкальными традициями культурный центр, выдвинул плеяду крупных мыслителей, искусствоведов, поэтов, ашугов. По праву в этом ряду свое место занимает и дед М.Брутян — музыкант - фольклорист, теоретик, хормейстер, художник,

педагог, музыкально-общественный деятель Аршак Брутян<sup>37</sup>. Генетическая связь с дедом проявляется и в деятельности внушки-музыковеда.

Однако, ей предстояло пройти серьезный многоэтапный путь познаний, который пролегал не только по географическим весям (Ленинакан, Ереван, Ленинград), но и по ступеням научного совершенствования.

Начальное образование получила в Ленинаканской музыкальной школе, в классе Нины Гянджумян.

В 1934 г. семья переезжает в Ереван. Музыкальное образование она продолжает в единственной в те годы музыкальной школе (ныне №1, им. Ал.Спендиаряна). Обучается в фортепианном классе известного педагога Евгении Ханкаламян. Будучи очень требовательной, Е.Ханкаламян была настолько противоречива в своем обращении с учеником и оценки его возможностей, что ученики часто сомневались-стоило ли продолжать занятия музыкой?

Для чувствительной и ранимой девочки это, пожалуй, послужило серьезной причиной для прекращения занятий музыкой после окончания школы и поступления

---

<sup>37</sup> *Аршак Брутян* (1864-1936)- современник Комитаса и один из деятелей национальной культуры. Большую ценность представляет его сборник народных и ашугских песен (особенно мелодии, записанные от самого Дживани). Его сборник "Рамкакан мрмуцджер" ("Крестьянские напевы") издавался четыре раза. Он автор учебника "Армянская церковная нотация" (Вагаршалат, 1890) и книги "Благовоспитанность" (путеводитель примерной жизни). Рисовал портреты и иконы для армянских и греческих храмов. Создатель и руководитель детских и церковных хоров

на вновь открывшийся электрохимический факультет Ереванского политехнического института. К счастью, благодаря настоянию музыковеда Самсона Гаспаряна<sup>38</sup>, она спустя три месяца бросает институт и поступает на теоретическое отделение музыкального училища им. Р.Меликяна. Параллельно учебе Брутян преподает сольфеджио, гармонию, полифонию, работает концертмейстером в классе В. Арцруни (вокал), Е. Брадовского (контрабас), К. Домбаева (скрипка), К. Хизанова (виолончель), А. Тер-Оганесяна (дирижирование), иногда аккомпанирует брату – Левону Брутяну<sup>39</sup> в классе Л. Мутафяна (кларнет). Так, в творческом общении с этими специалистами, она вбирала в себя знания, получала необходимые навыки, набиралась жизненного опыта. "В одном классе работала, а в другом получала образование" - вспоминает М. Брутян, - вынуждена была. Времена были такие, после ареста отца все тяготы семьи легли на мои детские плечи".

Для будущего музыковеда совершенно иной была среда в Ереванской консерватории. Ее поколение воспитывалось в обстановке доброжелательности и уважительности, что сыграло огромную роль в формировании личности и морального облика того поколения, и

---

<sup>38</sup> *Самсон Гаспарян* в 1937-40 гг. будучи директором Ереванской консерватории, сыграл огромную роль в судьбе 15-летней девочки, оставшейся без родителей в страшные годы репрессий 1937 года.

<sup>39</sup> *Левон Арамович Брутян* (род. в 1927 г.) – профессор Ереванской консерватории им. Комитаса. Окончил духовое отделение Ленинградской консерватории по классу В.И.Генслера (кларнет).

которое в дальнейшем уже работал рядом с такими профессорами, как К. С. Сараджев, Г. Е. Будагян, Г. Г. Тигранов, Т. Г. Тер-Мартirosян, С.В. Коптев, В. Г. Тальян, Р. Х. Андreasян, А. А. Адамян, А. Г. Гюликевхян и другие.

В консерватории М.Брутян избрала специальность "Музыковедение", в начале как историк в классе З. Т. Вартаняна, в дальнейшем у С. В. Коптева по теории музыки. С тех пор и до конца жизни С.В.Коптев остался как один из лучших ее друзей. С теплотой вспоминая всех учителей, музыковед Брутян в своем формировании видит и косвенное воздействие других: "К. С. Сараджев мне не преподавал, однако лишь общение с ним, пребывание в одной среде было неоценимой жизненной школой".

В 1946 г. окончив консерваторию, М. Брутян по совету Х. Кушнарjана поступает в аспирантуру Института Искусств АН Армении. Руководителем ее стал Х. С. Кушнарjан, профессор Ленинградской консерватории, к которому ей приходилось ездить время от времени для получения научной консультации.

Общение с Христофором Кушнарjаном стало высочайшим этапом в жизни М.Брутян. Это означало общение с ленинградской интеллигенцией, преподавательским составом консерватории и, в целом, музыкальной жизнью одного из крупнейших культурных центров страны. В классе Кушнарjана окончательно сформировалась профессиональная ориентация Брутян музыковеда в области национального армянского народного музыкального творчества. "Х. Кушнарjан предложил мне избрать музыкальный фольклор как специальность, аргументировав это с одной стороны недостатком кадров в этой важной области, а с другой тем, что я будучи внучкой этнографо-фольклориста Аршака Брутяна, обязана проявить все, что

вложено в меня от природы и завещено дедом. Сегодня я признательна моему педагогу и произношу в его адрес слова благодарности за это предложение, так как вряд ли я смогла бы тогда самостоятельно выбрать в качестве специальности такую богатую и благодарную область, как армянский музыкальный фольклор" (из воспоминаний М. Брутян).

Много лет спустя, уже в зрелые годы М. Брутян, чтя светлую память о своем любимом педагоге, предприняла составление и редактирование сборника "Христофор Кушнарян"<sup>40</sup>, в который вошли основные статьи и исследования ученого, воспоминания коллег и учеников, отзывы о его работах. Воспоминания самой М. Брутян озаглавлены "Мой учитель и духовный отец". К сожалению готовый сборник с печатью издательства "Анаит" (1990 г.) в силу известных событий в жизни страны до сих пор так и не увидел свет, тогда как впервые представлялась возможность широко ознакомить читателя с научным творчеством Х. Кушнаряна на армянском языке.

Вторая большая работа, связанная с именем учителя-это перевод большого капитального исследования Х. Кушнарева<sup>41</sup>, ставшего настольной книгой музыкантов, изучающих монодическую культуру. Считая этот труд

---

<sup>40</sup> "Христофор Кушнарян" (статьи и исследования, отзывы, воспоминания). Составители: М.О. Мурадян, Н. И. Кушнарян, М. А. Брутян. Редакция и предисловие М. А. Брутян (рукопись).

<sup>41</sup> *Х.С.Кушнарев* "Вопросы истории и теории армянской монодической музыки", Ленинград, 1958.

новым этапом в развитии музыкально-теоретической мысли, сознавая необходимость ввести его в более широкий научный обиход, М. Брутян перевела этот труд на высоком профессиональном уровне. Он также ждет своего издателя.

К этому времени М. Брутян уже имела трудный опыт перевода специальной музыкально-теоретической литературы. В долголетней практике преподавания гармонии появилась необходимость перевода на армянский язык известного учебника по гармонии московской бригады<sup>42</sup>. Армянский перевод учебника имел два издания и с успехом применяется в музыкальных учебных заведениях республики. Благодаря этому переводу, широкое применение курса гармонии в Ереванской консерватории подняло ее до научного и методического уровня лучших консерваторий бывшего Союза.

В процессе работы над специализированными переводами неизбежно возникали терминологические проблемы армянской музыкальной теории, которые всегда были в центре внимания М.Брутян ученого. Большая часть ее терминологических разработок апробированы в своих же переводческих работах.

В 1955 г. М.Брутян защитила кандидатскую диссертацию на тему: "Композиционные особенности армянской народной (крестьянской) песни"<sup>43</sup>. Вот что пишет она в

---

<sup>42</sup> *И.Дубовский, С.Евсеев, И.Способия, В.Соколов* "Учебник гармонии", Москва, 1956. То же на армянском, Ереван, 1966, 1978.

<sup>43</sup> *М. Брутян* "Композиционные особенности армянской народной (крестьянской) песни, на армянском языке, 332 стр. Автореферат на русском языке., 1955.

своих воспоминаниях: "Я была несказанно счастлива. Вереница людей, ступивших на жизненный путь по совету и при помощи Кушнарера не мной начиналась и не заканчивалась мною. Когда я защитила диссертацию, он мне сказал: "Теперь я спокоен, в лице Роберта Атаяна, Гаяне Чеботарян и Вашем (М. Брутян — А. К.) имею свою школу в Армении. Это крайне необходимо, так как наследственность не любит "трещин". Кстати, говоря о "школе", Кушнарер имел в виду области и полифонии и музыкального фольклора. Он стремился видеть основательную связь между монодической сущностью армянского музыкального фольклора и полифонией, обусловленную общностью музыкального горизонтального мышления"<sup>44</sup>.

Деятельность вдумчивого, ищущего музыковеда с самых истоков протекала по разным, взаимодополняющим и взаимообусловленным направлениям: научной, педагогической, музыкально-общественной и организационной.

Свою педагогическую деятельность она начала в годы учебы в Ереванском музыкальном училище им. Р. Меликяна (1938-50 гг. педагог по теоретическим предметам, в дальнейшем —заведующим отделением).

1946 г. по с.д. преподает в Ереванской консерватории имени Комитаса. Вначале она вела музыкально-теоретические дисциплины (гармония, полифония). Защита диссертации послужила основанием для создания ею в консерватории курса "Армянское народное музыкальное

---

<sup>44</sup> М. Брутян "Мой учитель и духовный наставник" (воспоминания). См. Сб. "Христофор Кушнарер" (не изд.).

творчество". Этот курс, дополненный практическими работами вошел в учебный план и преподается автором и ее учениками. Последние используют и продолжают лучшие традиции методики преподавания М. Брутян.

М. Брутян, как ведущее лицо в области армянской музыкальной фольклористики, сыграла переломную роль на пути фундаментального исследования народного музыкального творчества. Более того, вышеназванным курсом она систематизировала учебный процесс. Иными словами, ученый и педагог в одном лице основала национальную школу, которая была первой необходимостью в учебных программах консерватории, несущей имя Комитаса.

В 1969 г., к 100-летию Комитаса, "изболевшаяся" судьбой и проблемами национальной культуры, М. Брутян с большими трудностями, но с завидным упорством основала в стенах консерватории маленький национальный очаг- КАБИНЕТ народного музыкального творчества, на базе которого в 1988 году сформировалась кафедра армянской музыкальной фольклористики, первой заведующей которой стала ее основатель М. Брутян.

В общем, блестящие организаторские способности Марго Арамовны проявились еще в годы активной деятельности в Филармонии, где она основала первый музыкальный лекториум. В дальнейшем, после избрания ее членом Бюро фольклорной комиссии Союза Композиторов СССР и председателем фольклорной комиссии С К Армении, эти способности вдвойне активизировались. В периодическом справочном издании "Вестник"<sup>45</sup> имеются обширные данные

---

<sup>45</sup> "Вестник" Союза композиторов Армении, 1975-1985 гг

об армянских музыковедческих научных конференциях, изданиях, фольклорных концертах, фестивалях, проведенных в те годы в Армении, в разных областях бывшего Союза, за рубежом.

Интересно, что в 1973 г. впервые среди союзных республик в Армении состоялась первый съезд Союза композиторов, посвященный народной музыки, организатором и руководителем которого была М.Брутян. Второй съезд состоялся в 1987 году.

При деятельном участии М.Брутян, в сотрудничестве с известным музыковедом-фольклористом, пионером в этой области В.А.Гошовским и кафедрой алгоритмических языков и программирования Ереванского Политехнического института, в кабинете были проделаны первые опыты внедрения ЭВМ в области фольклористики - компьютерная каталогизация народных песен, продолжающаяся по сей день. Успешным этапом этой работы стало участие каталогизационной группы консерватории на международном симпозиуме в Дилижане в 1975 году и практический эксперимент в Политехническом институте, осуществленный математиком-программистом Э. Гаспарян<sup>46</sup>.

Безусловно, блестящим воплощением организаторского таланта Брутян стала основание Кабинета армянского народного музыкального творчества. Он стал главным очагом собирания, исследования, пропаганды

---

<sup>46</sup> "Первый всесоюзный семинар по машинным аспектам алгоритмического формализованного анализа музыкальных текстов" (Ереван-Дилижан, 27.10-1.11.1975). Изд. АН Армении, Ереван, 1977.

армянской народной музыки, воспитания в национальном духе молодых музыковедческих кадров.

Известный музыковед Е. В. Назайкинский в книге впечатлений кабинета пишет: "Кабинет народного творчества Ереванской консерватории, его руководитель и сотрудники — замечательный островок подлинно музыкального и прогрессивного подхода к изучению того удивительного, что есть в армянской музыкальной культуре, отражающей в своей сфере все богатства истории армянского народа, его жизни, обычаев, его удивительных географических трансформаций, его богатую и красочную природу и прежде всего душу — то неуловимое, чему можно удивляться, чем можно восторгаться и что следует бережно хранить".

Рождение кабинета ознаменовалось первой научной студенческой экспедицией в Талинский район Армении, целью которой было собрать забытые фольклорные песни и наигрыши. На основании собранного материала в дальнейшем был создан сборник "Талин"<sup>47</sup>.

Для Брутян педагога главной целью создания Кабинета было, в первую очередь, содействовать воспитанию в студентах национального духа, мышления и чувства. Свыше четверти века возглавляя разностороннюю деятельность и учебный процесс Кабинета, а в дальнейшем, занимая должность заведующего кафедрой и выполняя обязанности научного руководителя, М. Брутян расширила не только состав кафедры, но список пре-

---

<sup>47</sup> "Талин" ("Армянские народные песни и наигрыши"), серия изданий, том 1. Составители А. Саакян, А. Пахлеванян. Редактор М. Брутян. Ереван, 1984.

подаваемых дисциплин, давая студенту возможность получить комплексное национальное образование. На основе подаренных ее книг, в кабинете было поставлено начало созданию богатой и уникальной библиотеки в области фольклористики. Продолжались экспедиции по собиранию народных песен и инструментальной музыки в разных областях Армении и за ее пределами, даже в ближнем зарубежье.

В архиве звукозаписи Кабинета хранится более 13.000 образцов, большая часть которых было записано во время экспедиций руководимых Марго Арамовной<sup>48</sup>.

В условиях отсутствия в республике института музыкального фольклора, о котором всегда мечтала М.Брутян и часто горячо отстаивала эту идею в прессе, осуществление разноплановых работ в Кабинете народного творчества становится особенно важным в деле познания, изучения и хранения национальных традиций.

Так она продолжала дело Комитаса, его соратников и последователей, в том числе и своего дедушки-фольклориста, по собиранию образцов народного творчества, в котором участвовало также большое число студентов консерватории. В дальнейшем многие из них, специализуясь в области фольклористики, окончили специальный класс М.Брутян и успешно работают в той или иной избранной ими отрасли той обширной сферы, которую охватывала деятельность их любимого преподавателя. Кстати, тематический охват дипломных работ, написанных в ее разнонациональном классе, также

---

<sup>48</sup> Список экспедиций, руководимых М.Брутян см. в приложении 4.

разнообразен, как и круг интересов их научного руководителя в области фольклора<sup>49</sup>. Это отдельная научная область, где силами студентов выявляются забытые страницы армянской народной и профессиональной музыки, имена преданных культуре деятелей. Очень многие из этих работ являются пока единственным словом об этих музыкантах, вклад которых в истории армянской культуры велик.

Успешное опробирование на протяжении многих лет курса "Армянское народное музыкальное творчество" способствовало созданию учебника по этой дисциплине<sup>50</sup>. Он по своему содержанию, объему и профессиональному уровню не имеет аналога в армянской музыкальной учебной литературе. Хотя он уже издавался дважды, однако постоянно возникает необходимость переиздания<sup>51</sup>.

Вот одно из многочисленных высказываний по поводу издания учебника. Оно принадлежит известному певцу и деятелю армянской культуры из Нью-Йорка, автору книги "Комитас Вардапет и армянская песня" Акопу Асатуряну: "Книгу прочел не только с удовольствием, не только с душевной удовлетворенностью, но мне, по стечению жизненных обстоятельств как навечно запоздавшему путнику, предоставилась возможность многому научиться. Я имел повод также виновато позавидовать

---

<sup>49</sup>Список студентов М.Брутян и их дипломных работ см в приложении 3

<sup>50</sup> Учебнометодическая программа данного курса была издана в 1989 г.

<sup>51</sup> *М.Брутян* "Армянское народное музыкальное творчество" часть 1. Крестьянская песня. Ереван, 1971. Второе изд. Ереван, 1983.

сегодняшнему поколению, которое со школьной скамьи будет иметь в руках такую документальную книгу и руководство в будущей музыковедческой деятельности. Лишь бы оно сумело использовать книгу наилучшим образом. Потому что совершенно справедливо замечание в предисловии о том, что "сохранение родного языка и национальной песни является основой существования и долговечности нации"<sup>52</sup>.

С определением "превосходный учебник" он вошел в широкий обиход. Вот какую оценку дает ему музыковед Р.Степанян в рецензии по поводу издания учебника: "Каковы главные его особенности? Это, прежде всего, всесторонность охвата явлений рассматриваемых вопросов, логичность построения материала, большая четкость в теоретических формулировках и определениях, композиционная стройность целого"<sup>53</sup>.

Учебник состоит из двух разделов. В первом рассматриваются лады крестьянской песни, ее ладоинтонационные особенности, метроритм. Здесь "выявлены общие закономерности ладообразования в армянской музыке с учетом альтераций, средств отклонений и модуляций. Затем рассмотрены закономерности развертывания мелодии, возникающие при этом формы движения и другие вопросы, играющие в целом большую роль в достижении динамики песни и организации ее строения"<sup>54</sup>.

---

<sup>52</sup> *Акоп Асагурия* "Оровелы".Советакан Арвест,1969, N10, стр. 22-28.

<sup>53</sup> *Р.Степанян* "Армянское народное музыкальное творчество" (рецензия)."Советакан арвест", 1974, N10,стр.57-58.

<sup>54</sup> Там же.

Брутян с помощью современной музыковедческой теории разрешила важный терминологический вопрос: освободила названия ладов армянской крестьянской песни от обязательной приставки *гипо*. Большое значение уделено особенностям *ангемитонных* ладов, типичных для армянской народной музыки, представленных отдельным разделом. Уточнены также тональные записи песен (высотность), что очень важно с точки зрения взаимосвязи характера и тембра песни.

Второй раздел учебника охватывает жанры и тематику армянской народной крестьянской песни. Здесь особо важное значение приобретает выработанная М.Брутян четкая *жанровая классификация*. Об этом пишет и Р.Степанян: "Здесь самым важным представляется раскрытие историко-познавательной ценности армянской народной песни и уточнение ее классификации на основе единства словесно-поэтической и музыкальной сторон содержания песен".<sup>55</sup> Высоко оценивая учебник, он также считает, что "для очень многих это та бесценная опора, отталкиваясь от которой каждый впоследствии может сложить свое отношение к музыкальному народному творчеству, по своему развить его изучение, самостоятельно использовать богатства, заложенные в его неувядаемых образцах"<sup>56</sup>.

В сущности, учебник был задуман как двухтомник, второй том которого охватывает теоретический курс гусано-ашутского искусства, городского песенного

---

<sup>55</sup> Там же.

<sup>56</sup> Там же

фольклора и народного инструментально-исполнительского искусства, в котором рассматриваемые вопросы не менее интересны и значимы.

К сожалению лишь одна часть этого замысла была осуществлена: в процессе издания находится сборник-исследование "Страницы истории городского народного музыкально-исполнительского искусства"<sup>57</sup>. Оно написано с глубоким сознанием важности собирания, записи, восстановления и передачи будущим поколениям фактов жизни и культуры родного народа в далеком и близком прошлом, а также настоящем, что по убеждению автора означает "Сохранение и долговечность нации, национального облика, т.е. характеризующую высокую культуру нации".

Из ветвей городской музыкальной культуры автор рассматривает музыку сазандаров и аштугов, мутамат и вообще инструментальную музыку<sup>58</sup>.

В работе выдвигаются проблемы, вообще существующие в сфере народного музыкального искусства. К примеру, что является народной музыкой, что такое национальная определенность и принадлежность, взаимодействие национального и интернационального, "избрание" направления развития народной музыки, от-

---

<sup>57</sup> *М. Брутян* "Страницы истории городского народного музыкально-исполнительского искусства" (рукопись, 140 печатных страниц).

<sup>58</sup> Песенное искусство вне поля зрения, так как оно основательно исследовано музыковедом А.Сарьян (см. *А. Сарьян-Арутюнян* "Армянское городское песнетворчество (19-20 вв.)". "Армянская этнография и фольклор. Том 4, Ереван, 1973.

ношение к синтезу Запада и Востока, факт соседства с разными народами и т.д. Если проблема захватывала ученого, то она углублялась в нее и давала ей оригинальную трактовку.

В основной части работы исследуется укоренившиеся в городской сфере инструментально-исполнительские направления и процесс исторического развития этой культуры с 18 века до второй половины 20 века. Работа завершается очерком, посвященным художественной самодеятельности, в котором систематизированы музыкальные коллективы, действующие в этой области в республике. Считая это явление в целом результатом советской идеологии, автор, тем не менее, отмечает большую роль самодеятельности в жизни народа, как один из способов передачи поколениям национального музыкального наследия.

Эти и многие другие проблемы затронуты ею в научных и публицистических статьях, в которых окристаллизовалось отношение ученого к вопросу о сохранности национальной культуры.

Свои наиболее интересные и проблемные статьи М. Брутян объединила в одном сборнике и распределила их по следующим разделам: теория, публицистика, выступления в научных симпозиумах, рецензии, творческие портреты. Брутян музыковед, в которой преобладает аналитическое мышление теоретика, в своих статьях выдвигала в основном теоретические проблемы общего музыковедения и традиционной народной музыки. Она — одна из немногих музыковедов, обратившихся в наши дни к явлению и бытованию мутамата в армянской действительности ко вкладу армянских музыкантов в эту

культуру, к сугубо национальному содержанию бытующих в Армении мугамов. Достоин внимания мнение известного русского музыковеда Е. Гипиуса по этому поводу: "Примечательно, что армянские формы мугамов рассматривается сию как явление местное, генетически связанное с речитативно-импровизационными формами традиционных крестьянских песен".

Среди ее статей имеются серьезные рецензии на публикацию трудов таких авторитетных музыкантов, как Х. Кушнарян "Вопросы...", Р. Атаян ("Армянская хазовая нотопись"), М. Тумаджан ("Армянские народные песни", том 1), А. Асатурян ("С Комитасом Вардапетом"), на кандидатские диссертации Ж. Зурабян, Л. Акопяна и др.

В статьях раздела "Публикации" М. Брутян затрагивает вопросы собирания народных песен, организации и осуществления студенческих экспедиций, недостаточной интенсивности собирательской работы, условий хранения собранного материала, качества записывающей техники и т.д.

Предметом беспокойства для нее было также инертное отношение в республике к публикации образцов народной музыки, в то время как во многих братских республик (особенно в Азербайджане) они издавались многотомниками.

В одной из своих статей М. Брутян обращается не только к судьбе народной песни, но и танца. Соглашаясь со всем новым, передовым, она считает, что идти в ногу со временем означает не терять связи с национальными корнями и опираться на традиции музыкальной культуры, сочетающей в себе профессионализм и высокие художественные качества.

До создания в консерватории Кабинета народного творчества Брутян фольклорист была озабочена отсутствием кафедр фольклора и народного исполнительства, недостатком кадров специалистов, который тормозит развитие научной мысли и исполнительского искусства<sup>59</sup>.

Статьи раздела творческих портретов посвящены выдающимся деятелям национальной культуры, порой забытым именам и страницам истории. Среди тех, о ком писала М.Брутян, заветные имена Комитаса, Аршака Брутяна, Степана Демурияна, Вардгеса Тальяна, Христофора Кушнарjana, Тамары Шахназарян, Татула Алтуняна, Самсона Гаспаряна, Даниела Казаряна, Микаела Мирзояна, Эдуарда Мирзояна, Оганеса Чекиджяна, Акопа Асатурияна и другие. Некоторым из них она в дальнейшем посвятила отдельные монографии, из которых первые три были написаны в 1962 (Т. Алтунян), 1969 (С. Демуриян) и 1978 (В. Тальян) годы, а последняя спустя 20 лет – в 1998-99 гг. (А. Асатуриян).

Ценность этих монографий в том, что это первые и пока что единственные обстоятельные работы, посвященные жизни и творчеству этих видных деятелей армянского искусства.

Татул Алтунян представляется как тонкий знаток и неутомимый пропагандист армянской народной музыки,

---

<sup>59</sup>К стати, по предложению и при непосредственном участии М.Брутян (как декана) на кафедре "Народных инструментов" в 1979 г. был создан класс "Армянского национального пения (создатель и руководитель – композитор и певец Арзас Восканян).

основатель и руководитель государственного ансамбля народной песни и пляски, который ныне носит его имя, как дирижер и опытный педагог<sup>60</sup>.

Степан Демуриян предстает пред нами как своеобразный просветитель в невежественной среде своего времени, как человек, развернувший многостороннюю музыкально-общественную деятельность<sup>61</sup>.

Вардгес Тальян справедливо представлен как основатель новой школы армянской композиторской педагогики, воспитавший прекрасную плеяду армянских композиторов<sup>62</sup>.

Наконец, Акоп Асатуриян носитель и хранитель армянской песни в диаспоре, где более чем подвержены забвению как национальность, так и тем более, национальная песня, оценивается как писатель, певец, музыкально-общественный деятель, мыслитель, заслуги которого в деле национального самосохранения особенно велики<sup>63</sup>.

По словам автора, представить читателю их деятельность в виде отдельных монографий, было для нее "долгом души". И она осуществила это на достойном профессиональном уровне, с научной добросовестностью, в тоже время, с непосредственностью, искренностью и теплотой высказывания.

---

<sup>60</sup> *М. Брутян* "Татул Алтуниян", Ереван, 1962.

<sup>61</sup> *М. Брутян* "Степан Демуриян", Ереван, 1969.

<sup>62</sup> *М. Брутян* "Вардгес Тальян", Ереван, 1978.

<sup>63</sup> *М. Брутян* "Акоп Асатуриян-зарубежный армянский писатель и музыкант", Ереван, 1999.

"Долгом души" было также издание собранных ее дедом, Аршаком Брутяном, песен, которые более века оставались в рукописи в его архиве. Имевшие четыре издания в конце 19 в. тексты песен под заглавием "Рамкакан мрмунджнер" (крестьянские напевы) лишь спустя 100 лет получили возможность слиться со своими мелодиями и увидели свет в 1986 г. в виде нотного сборника под тем же названием<sup>64</sup>. Это стало знаменательным событием в истории народной музыкальной культуры, т.к. материал сборника весьма ценен с точки зрения стиливой чистоты национального народного мелоса, разнообразия представленных ветвей народного песнетворчества. Этот сборник, содержащий крестьянские песни и танцевальные мелодии, составляет лишь часть собрания Ар. Брутяна. Ашгутские и национально-патриотические песни составляют вторую часть, которая также будет иметь большое научное и познавательное значение. Он также ждет своего издателя.

С беззаветной преданностью делу был создан двуязычный сборник "Великая отечественная война в армянских народных и гусанских песнях", посвященный 40-летию победы над фашизмом, однако из-за известных трудностей с изданием он увидел свет лишь к 50-летию юбилею победы<sup>65</sup>.

---

<sup>64</sup> *Аршак Брутян* "Рамкакан мрмунджнер", том 1, Ереван, 1986.

<sup>65</sup> "Великая отечественная война в армянских народных и гусанских песнях". Составители-редакторы проф. М. Брутян и проф. А. Пахлеванян. Перевод на русский язык А. Пахлеванян. Ереван, 1995.

Огромную благодарную работу проделали авторы сборника (М. Брутян, А. Пахлеванян), которые собрали, систематизировали материал, снабдили его примечаниями, словарем диалектных слов, написали развернутое предисловие к сборнику. Здесь собрано 70 песен, авторы которых известные ашуги, неизвестные солдаты и оставшиеся в тылу их родные. Песни классифицированы по тематике: "Война", "Проводы", "На поле боя", "Плач и проклятие", "Победа и ликование", "Гимн героям", "Мир". В сборнике нашли место песни-восхваления, посвященные Таманской дивизии, О. Баграмяну, Н. Сафаряну, Н. Степаняну. В качестве иллюстраций использованы работы художников-самоучек на военную тематику. Сборник представляет "Восприятие и отношение армянского народа к Великой отечественной войне. Песни записанные от деревенских песнетворцев и современных гусанов, стали историко-художественными документальными свидетельствами одного из роковых моментов жизни нашего народа. С этой точки зрения сборник имеет также и научно-историческое значение"<sup>66</sup>.

По поводу издания сборника один из рецензентов справедливо отмечает, что "Среди обширной литературы о войне сборник изданный по указу правительства Армении и посвященный 50-летию победы над фашизмом, является исключительным по своему эпохальному значению. Это неувядающий венок памяти

---

<sup>66</sup> Там же, стр. 2

жертв и дань уважения в честь ныне живущих участников войны"<sup>67</sup>.

Интересно и ценна библиография, составленная М. Брутян, в соавторстве с А. Элоян "Армянская монодическая музыка", в основе которой лежит "Библиография армянской народной музыки", составленная М. Брутян в 1973 г. на армянском и русском языках. Это целостный и богатый нотографический и библиографический справочник об армянском народном музыкальном искусстве, вобравший в себя сведения об изданных книгах, журналах, газетах, сборниках, песенниках и др.<sup>68</sup>. Не исключено, что благодаря "Библиографии" зародилась мысль о создании "Дискографии армянского народного песнетворчества", которую осуществили ее ученики музыковеды А. Киракосян, А. Апинян и научный сотрудник Института Искусств АН Армении Ж. Бадалян. М. Брутян стала редактором и автором предисловия к дискографии.<sup>69</sup>

М. Брутян способствовала также созданию ряда грампластинок, содержащих звучащий материал армянской традиционной музыки. Он дает представление о народном исполнительском искусстве, тем самым пред-

---

<sup>67</sup> Г. Огалян "С полной отдачей". Республика Армения, 7.09.95.

<sup>68</sup> "Армянская монодическая музыка" (1791-1991). Составители М.Брутян, А.Элоян. Ереван, 1991.

<sup>69</sup> Дискография армянской монодической музыки". Записи 1912-1989 гг. Составители: А. Апинян, Ж. Бадалян, А. Киракосян. См. Сборник научных трудов "Традиционный фольклор и современные народные хоры и ансамбли". Ленинград, 1989 стр. 175-246.

ставляет большой интерес и имеет огромную познавательную ценность.<sup>70</sup>

В 1982 г. М.Брутян удостоилась ученого звания профессора. К представленным Высшей Аттестационной Комиссии СССР многочисленным трудам<sup>71</sup> были приложены рекомендации известных музыкантов Т. Хренникова, Е. Гиппиуса, А. Рудневой, Г. Цитович, Л. Мухаринской, З. Можейко, Р. Глезер и др., которые дают высокую оценку вкладу М. Брутян в армянскую фольклористику, ее достижениям и заслугам в области науки, педагогики и музыкально-общественной деятельности.

Многие армянские музыковеды, такие как Г. Тигранов, Ж. Зурабян, К. Худабашян, А. Пахлеванян, Л. Ернджакян, К. Джагацпанян, А. Багдасарян, М. Манукян, Ю. Юзбашян, С. Газанчян (Париж) и др., в своих исследованиях обращались и ссылались к научным трудам и сборникам М. Брутян.

В 1997 г. на заседании ученого совета консерватории был обсужден Автореферат докторской диссертации М.Брутян "Вопросы армянской музыкальной фольклористики", представленный в виде научного доклада на основе суммы трудов. Были отмечены научная ценность работы, теоретическое и практическое значение в развитии армянской музыкальной фольклористики и в деле

---

<sup>70</sup> Данные о грампластинках см. в приложении 1.

<sup>71</sup> Всесоюзный ВАК в Москве присвоил М.Брутян звание профессора именно за колоссальное количество изданных трудов, без звания Заслуженного деятеля, что в те годы было обязательным условием при присвоении высоких званий без докторской степени.

подготовки профессиональных кадров. Диссертация была рекомендована к защите.

Широкой общественности хорошо известно также имя Брутян лектора. В качестве члена общества "Знание" Армении и председателя секции искусства она имела свыше 300 выступлений в различных городах и районах республики (1960-1975 гг). Много выступала по радио и телевидению.

Будучи личностью с яркой индивидуальностью и могучей энергией, она выполняла многостороннюю общественную работу со всей добросовестностью и полной отдачей сил. Она была избрана депутатом Ергорсовета, присяжной Народного и Верховного судов. Удостоена многочисленных грамот за активную деятельность в той или иной области.

В 1997 г. в консерватории в торжественной обстановке отпраздновали 75-летие со дня рождения и 60-летие музыкально-общественной и педагогической деятельности М. А. Брутян. Ее заслуги были высоко оценены ее коллегами, близкими, учениками.

Помимо непосредственных учителей, человеческий фактор которых в свое время сыграли судьбоносную роль в ее жизни, М. Брутян на протяжении многих лет была окружена коллегами-музыковедами, доброжелательными друзьями, учениками, от которых она, по ее словам, тоже многому научилась: это Р. Атаян, Г. Армянян, М. Арутюнян, Т. Алтунян, А. Барсамян, Л. Барсемян, А. Будагян, А. Восканян, С. Гаспарян, Г. Геодакян, Т. Демуриян, Г. Домбаев, Ж. Зурабян, Ав. Исаакян, М. Мазманиян, Э. Мирзоян, Л. и А. Сарьяны, Р. Степанян,

М. Терьян, К. Худабашян и многие другие и, конечно, созданный ее усилиями Кабинет и весь состав кафедры фольклористики, во главе А. Пахлеванян.

Сама Маргарит Брутян, как человек и педагог, передает своим ученикам все то, что получила от своих педагогов. В одной из наших бесед она сказала: "Если я смогла хотя бы к одному ученику отнестись так, как относились ко мне мои лучшие педагоги, то я смогу считать себя наследницей моих педагогов".

Строгий и требовательный педагог, она пользуется любовью и уважением коллег и учеников.

Сегодня, когда по злой иронии судьбы М. Брутян не здорова, особенно окружена заботливым и душевным вниманием любящих ее членов семьи<sup>72</sup> и друзей.

Профессор М. Брутян в действительности является заслуженным деятелем искусств и имеет огромные заслуги в одной из интереснейших областей музыковедения — фольклористике.

\* \* \*

---

<sup>72</sup> Рядом с ней ее верный друг жизни, известный деятель промышленности Армении, академик НИА Грачья Егишевич Арустамов, дети и внуки.

Մ. ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ  
СПИСОК ТРУДОВ М. БРУТЯН

Ա. Հրատարակված  
А. Изданные

ԱՌԱՆՉԻՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐ (ԳՐՔԵՐ)  
ОТДЕЛЬНЫЕ ИЗДАНИЯ (КНИГИ)

Թարուլ Արունյան: Երևան, «Հայսլեստրատ», 1962.- 115 էջ:

Ստեփան Դեմուրյան: Երևան, «Հայաստան», 1969.- 105 էջ:

Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն. Մաս  
1. Գեղջկական երգ (դասագիրք): Երևան, «Լույս», 1971.- 274 էջ:

Բիրլիոգրաֆիա հայ ժողովրդական երաժշտության: Երևան,  
Հայաստանի կոմպոզիտորների միություն, 1973.- 67 էջ (հայերեն  
և ռուսերեն):

Վարդգես Տալյան: Երևան, «Սովետական գրող», 1978.- 149 էջ:

Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն. Մաս  
1. Գեղջկական երգ (դասագիրք), 2-րդ հրատարակություն:  
Երևան, «Լույս», 1983, 319 էջ:

Հայ մոնոդիկ երաժշտություն (1794-1991) . Մատենագիտու-  
թյուն հայ ժողովրդական երաժշտության, 2-րդ հրատարակու-  
թյուն: Համահեղինակ՝ Հ. Էլոյան: Երևան, Հայաստանի ԳԱ հա-  
սարակական գիտությունների գիտական ինֆորմացիայի կենտ-  
րոն, 1991.- 331 էջ (հայերեն և ռուսերեն):

Հակոբ Ասատուրյան - սվյուրոքահայ գրողն ու երաժիշտը:  
Երևան, «Տիգրան Մեծ», 1999.- 187 էջ:

## **ԴԱՍԱԳՐՔԻ ԹԱՐԳՍԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

### **ПЕРЕВОД УЧЕБНИКА**

Ի. Դուրովսկի, Ս. Եվսեն, Ի. Սպասորին, Վ. Սոկոլով. Հարմոնիայի դասագիրք (քարզմանություն ուսուրենից): Երևան, «Լույս», 1966.- 496 էջ: 2-րդ հրատարակություն՝ 1978, 515 էջ:

## **ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԵԹՈՂԱԿԱՆ ԾՐԱԳԻՐ**

### **УЧЕБНОМЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОГРАММА**

Հայ ժողովրդական կրածշտական ստեղծագործություն. դասընթացի ծրագիր: Խմբագիր՝ Ռ. Աթայան: Երևան, ՀԽՍՀ Ժողկրթության նախարարության հանրապետական ուսումնամեթոդական կարիներտ, 1989, 29 էջ:

## **ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆՆԵՐՈՒՄ**

### **СТАТЬИ В ЭНЦИКЛОПЕДИЯХ**

Թարուլ Այրունյան. ՀՍՀ, հ 1: Երևան, 1974.- էջ 164:

Արշակ Բրուտյան. ՀՍՀ, հ 2: Երևան, 1975.- էջ 580:

Արշակ Բրուտյան. ՀԽՀ, հ 1: Երևան, 1990.- էջ 572:

Ստեփան Գեմուրյան. ՀՍՀ, հ 3: Երևան, 1977.- էջ 346-347:

Երգարան. ՀՍՀ, հ 3: Երևան, 1977.- էջ 543 (համահեղինակ՝ Մ.

Մուրադյան):

Գլախտ Ջաքարյան. ՀՍՀ, հ 3: Երևան, 1977.- էջ 675:

Հայկական ժողովրդական երգի-պարի անսամբլ. ՀՍՀ, հ 6:

Երևան, 1980.- էջ 177:

## **ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆԵՐՈՒՄ**

### **СТАТЬИ В СБОРНИКАХ**

“Песни и романсы армянских композиторов” в сб.  
“Музыка Советской Армении” (соавтор А. Барсамян).

Москва, "Музгиз", 1960.- стр. 273-321.

"Ладовая система армянской народной (крестьянской) музыки" в сб. "Проблемы музыкального фольклора народов СССР". Москва, "Музыка", 1973, стр. 226-238.

Սովետահայ երգարվեստը՝ երգ, քովանս («Սովետական Հայաստանի երաժշտությունը» ժողովածու, համահեղինակ՝ Ա. Բարսամյան): Երևան, «Հայաստան», 1973.- 428-511 էջեր:

"О бытовании мугамата в Армении" в сб. "Макомы, мугамы и современное композиторское творчество". Ташкент, 1978.- стр. 139-149.

"Регламентированно-импровизационная крупная форма в Армении" в сб. "Профессиональная музыка устной традиции народов ближнего, среднего востока и современность". Ташкент, 1981.- стр. 81-86.

"Проблема стабильности и мобильности в народном музыкальном творчестве армян" в сб. "Проблема традиций и новаторства в современном армянском музыкальном искусстве". Ереван, 1984.- стр. 48-55.

"Камерно-вокальная музыка" в сб. "Музыкальная культура Армянской ССР (соавторы А.Барсамян, А.Григорян). Москва, 1985.- стр. 286-321.

Ազգայինը որպես հայրենասիրության դրսևորում Սպիրիդոն Սևիրյանի հողվածներում («Ժողովրդական ստեղծագործությունը և պրոֆեսիոնալ արվեստը» միջբրուհական ժողովածու): Երևան, Խ.Արուսյանի անվան մանկավարժական ինստիտուտ, 1985, 43-51 էջեր:

"Народные танцы и традиционная танцевальная музыка в Армении в сб. "Танцевальное искусство народов СССР" (материалы 3 межреспубликанской творческой лаборатории). Ленинкан-Ереван, 1986.-стр. 16-23.

## ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ ԱՄՍԱԳՐԵՐՈՒՄ

### СТАТЬИ В ЖУРНАЛАХ

Երգահան Կոմիտաս Վարդապետը: «Էջմիածին», 1959, N 6, էջեր 18-29:

Նոր Լուսապ հայկական ժողովրդական երաժշտության տեսական մտքի զարգացման մեջ (գրախոսական Զ.Քուչմարյանի աշխատության մասին): ՀՍՍՀ ՂԱ «Տեղեկագիր», Երևան, 1959, N 9, էջեր 87-89:

Էջեր, որ պետք են մեր օրերին (Վ.Տայանի ստեղծագործության մասին): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1959, N 12, էջեր 47-52:

Սովետահայ կոմպոզիտորների վերջին տարիների ստեղծագործությունը: «Music journal», Նյու-Յորք, 1960:

Ռորերտ Աթայան «Հայկական խազային նոտագրություն» (գրախոսական): «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1960, N 3 (10), էջեր 206-209:

Ալեքսանդր Մպենդիարյանը ժամանակակիցների հուշերում (գրախոսական Ա. Թադևոսյանի գրքի մասին): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1961, N 10, էջեր 57-58:

Երեք և այսօր (կոմսերվատորիայի 40 տարին): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1964, N 1, էջեր 19-24:

Եթե միշտ հիշենք Կոմիտասի օրինակը...: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1964, N 6, էջեր 38-42:

Տարիների վաստակով (Արշակ Բրուտյանի ծննդյան 100-ամյակը): «Սովետական Հայաստան», Երևան, 1964, N 9, էջեր 32-33:

Երևանի ուսուցչական երգեցիկ խմբի 40 տարին: «Սովետական մանկավարժ», Երևան, 1969, N 11, էջեր 92-95:

Իր ժողովրդի արժանավոր զավակը (Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ): «Հայաստանի գյուղատնտեսություն», Երևան, 1969, N 11, էջեր 34-36:

Խոհեր երիտասարդ կոմպոզիտորների ստեղծագործության շուրջ: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1970, N 1, էջեր 24-30:

Հայրենի երգ ու բան (գրախոսական Մ. Թումանյանի բազմա-հատոր աշխատության առաջին գրքի մասին): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1973, N 9, էջեր 50-53:

Հանձնելով ավանդույթները: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1973, N 10, էջ 19:

Նրա արվեստի հիմքը հաստատուն և (Թամար Շահնազարյան մանկավարժը): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1973, N 10, էջեր 4-5:

Մասնակցություն «Սովետական քաղաքացու աշխարհայացքի ձևավորման կարևոր ազդակը» պրոբլեմի քննարկմանը: «Լևինյան ուղիով», Երևան, 1974, N 8, էջեր 77-79:

Ժողովրդական երաժշտությունը մեր սեփականությունն է (գրույց Մ. Բրուսյանի հետ): «Հայաստանի աշխատավորուհի»։ Երևան, 1977, N 1, էջեր՝ 13-14:

Ո՞րն է իրողությունը, ինչ՞ պետք է անել (երաժշտական ֆուլյուր, սյորբլեմներ, հոգսեր): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1978, N 5, էջեր 8-13:

Ո՞վ և ինչպե՞ս է տարածում ժողովրդական երաժշտությունը: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1979, N 4, էջեր 5-10:

Մուղամները երաժշտագիտական մտքի շրջանակներում: «Գարուն», Երևան, 1979, N 6, էջեր 66-71:

Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության կարիները: «Պատմա-բանասիրական հանդես», Երևան, 1980, N 4, էջեր, 288-290:

Հայրենի մշակույթի բարձունքներում (նվիրվում է Հ.Չեքիջյանին): «Լենինյան ուղիով», Երևան, 1983, N 2, էջեր 83-88:

Մասնակցություն «Երզնի» ռեզիդեն քեր» բանավեճին: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1985, N 1, էջեր 11-12:

Անուրախ մտորումներ, որ գործի են կոչում (ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության այսօրվա մասին): «Կուլուր-յուսավորական աշխատանք», Երևան, 1988, N 3-4, էջեր 13-18:

Մրցույթից հետո: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1988, N 6, էջեր 47-50:

Քրիստափոր Բուշնարյան-100: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1991, N 10, էջեր 42-45:

Ջիվանու երաժշտական լեզվի ժողովրդական ակունքները (Ջիվանի-150): Հայկական հանրագիտարանի գլխավոր խմբագրություն, Երևան, 1996, էջեր 54-58:

## ՀՈԴՎԱԾՆԵՐ ԹԵՐԹԵՐՈՒՄ

### СТАТЬИ В ГАЗЕТАХ

Պետական կոնսերվատորիայի ուսանողների համերգները: «Սովետական Հայաստան». 4.01.1952 (հեղինակի կեղծանունը՝ Բ. Մարյան):

Երաժշտական կադրերի դարբնոցը: «Սովետական Հայաստան». 25.02.1963:

Մեր երաժշտանոցի 40 տարին: «Զարթոնք» (Լիբանան). 5.03.1964:

Ուսանելի գեղեցիկ կյանք (Վարդգես Տալյան): «Երեկոյան Երևան». 16.12.1966:

Ժողովրդական գոհարները՝ ժողովրդին (հայկական ժողովրդական երգի-պարի անսամբլի 30-ամյակի առթիվ): «Սովետական Հայաստան», 31.03.1968

ԼՅԽԵՐ սովետահայ երգի շուրջը: «Սովետական Հայաստան», 23.04.1968:

Երաժշտական ուսումնարանների ստուգատեսը: «Սովետական Հայաստան», 30.05.1968:

ԼՅԽԻՍԱՓԻՆՔ ծայրահեղություններից (հայ պարարվեստի շուրջ ստեղծված բանավեճի նյութերից): «Երեկոյան Երևան», 25.03.1969:

Կոմիտաս (ծննդյան 100-ամյակի առթիվ): «Սովետական Հայաստան», 21.03.1969:

Միրայիկ Միրզայան (ծննդյան 80-ամյակի առթիվ): «Սովետական Հայաստան», 18.04.1969:

Առաջին հունձը (հարցազրույց Մ.Բրուսայանի հետ): «Երեկոյան Երևան», 1.11.1969:

Ինքնաճանաչման և գոյատևման ուղիով (Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ): «Երեկոյան Երևան», 20.11.1969:

Կոմիտասը մտածող: «Սովետական Հայաստան», 19.10.1969:  
Հաճելի և ուսանելի փառատոն: «Երեկոյան Երևան».  
23.03.1970:

Երևանի պետական կոնսերվատորիան: «Հայրենիքի ձայն».  
11.11.1970:

50-ը հասունություն է, բայց և սկիզբ (Էդվարդ Միրզոյանի ծննդյան 50 -ամյակի առթիվ): «Երեկոյան Երևան», 13.05.1971:

Պահպանենք ժողովրդական երգը: «Լենինյան ուղիով», 15.05.1971:

Հետադարձ հայացք: «Երեկոյան Երևան». 26.06.1971:

Ճանապարհի և աջակցություն նորին: «Երեկոյան Երևան», 7.07.1971:

Ժողովրդականին՝ գործնական ուշադրություն: «Գրական քերթ», 17.11.1972:

Տպավորություններ Բուխարեստից: «Նոր կյանք», 9.06.1972, Բուխարեստ:

Из родников народных (հարցազրույց Մ. Բրուտյանի հետ): "Черноморская здравница", 9.08.1972:

O tara incintafoare (հարցազրույց Մ. Բրուտյանի հետ): "Veac nou", 15.11.1972, Բուխարեստ:

Կոմպոզիտորը և ժողովրդական երաժշտությունը: «Ավանգարդ», 25.02.1973:

Ակադեմիական մակարդակով: «Սովետական Հայաստան», 6.03.1973:

Սկիզբը համերգային մեծ կյանքի (Մելանիա Արովյան): «Երեկոյան Երևան», 6.03.1973:

Կոմպոզիտորը և ժողովրդական երաժշտությունը: «Ավանգարդ», 25.05.1973:

Գեղարվեստական ձգտումների ընդհանրությամբ (յստիեր Հայաստանի կոմպոզիտորների միության պլենումից հետո): «Սովետական Հայաստան», 24.12.1975:

Արժանին մատուցենք ժողովրդին (ֆոլկլորի ինստիտուտ ստեղծելու պրոբլեմի շուրջ): «Սովետական Հայաստան», 24.10.1979:

Անխոնջ գործիչը (Սամսոն Գասպարյանի 70-ամյակի առթիվ): «Սովետական Հայաստան», 29.12.1979:

Կոմպոզիտորների հորեյանական պլենումը: «Երեկոյան Երևան», 15.12.1980:

Բնագավառը սպասում է տնօրինման (ժողովրդին վերադարձնենք նրա երզը): «Սովետական Հայաստան», 27.05.1981:

Գնահատություն ժամանակի հեռավորությունից (Թ. Ալթունյանի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ): «Երեկոյան Երևան», 27.10.1981:

Թ. Այրունյանի արվեստի հմայքը: «Հայրենիքի ձայն», 28.10.1981:

Ավանդականը արդիական շնչով (ծնվել է մի երաժշտական կոլեկտիվ). (Հայաստանի ժողովրդա-գուսանական պետական անսամբլի մասին): «Երեկոյան Երևան», 21.12.1984:

Истокам жить (беседа о музыкальном народном творчестве с М. Брутян). "Коммунист", 15.08.1986.

Երգը ոգի է (Մոսկվայում կայացած «Լիտվա-Արմենիա» համերգի հետ կապված մտորումներ և երգի պրոբլեմի շուրջ): «Սովետական Հայաստան», 5.03.1987:

Ժողովրդական երաժշտության հոգսերով: «Երեկոյան Երևան». 2.07.1987:

Ավելի շատ ուշադրություն ժողովրդական երաժշտությանը: «Երեկոյան Երևան». 2.12.1987:

Նույնը՝ «Սովետական Հայաստան». 2.12.1987:

Ժողովրդի արվեստը՝ ժողովրդին: «Սովետական Հայաստան», 29.03.1988:

Արավիներ ժողովրդի հավաքական ուժին և ստեղծագործությանը: «Կոմունիզմի ուղիով» (Էջմիածին). 10.10.1989:

Նույնը՝ «Երեկոյան Երևան», 21.11.1989:

...Իսկ երգերը փրկվեցին: «Երեկոյան Երևան», 22.02.1989:

Երաժշտությունը ուժ է (գրույց թղթակցի հետ): «Երեկոյան Երևան», 25.05.1990:

Ճշմարիտ հարցադրումներ՝ մտահոգությամբ: «Երեկոյան Երևան», 1-5, 11, 1992:

Երաժշտական ֆուկլորը Հայաստանի կոմպոզիտորների միությունում: «Լրագիր». 17.11.1994:

Պատշաճն արժանիին տալու փորձ (Հակոբ Ասատուրյանի «Կոմիտաս Վարդապետի հետ» գիրքը Կոմիտասի մեծությունը

ներկայացնում է երաժշտություն և գրականություն միաստան-  
յով): «Ազգ», 10.04.1995:

Նույնը՝ «Նոր կյանք», 31.07.1995, Բուխարեստ:

Ավանդական համերգին՝ ավանդական գրախոսություն:  
«Ազգ», 1.12.1995:

«Իմ ձայնս կրնայ յուրիլ միայն երաժշտական հնչյուններու  
ընդմեջեն»: «Ազգ», 21.05.1996:

Դարձյա՞լ ազգայինը (չորս երաժշտախումբ մի «տանիքի»  
տակ): «Հայաստանի Հանրապետություն», 20.08.1997:

«Դարավերջի դիմանկար»: «Կանչ», 3.03.1999:

## ԳԻՏԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՅՈՒՄՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ ТЕЗИСЫ НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Проблемы, связанные с пропагандой армянской на-  
родной музыки. "Информационное письмо" СК СССР.  
Москва, 13-17 апреля, 1973.

Ժողովրդական երաժշտության հավարման հարցերից: Սովե-  
տական Հայաստանի կին-գիտնականների կոնֆերանս, նվիրված  
Հոկտեմբերի 60-ամյակին: Երևան, 1977 (հայերեն-ռուսերեն):

Высокохудожественный традиционный фольклор- как  
фактор актуальности. Всесоюзная этномузыковедческая  
конференция на тему "Традиционный фольклор и ее роль в  
художественном воспитании современного человека". Минск,  
1979.

Ավանդույթը և ազգային ժողովրդական երաժշտության մեջ: Մանուկ  
երաժշտության պատմության և տեսության հարցերին նվիրված  
կոնֆերանս: Հայաստանի կոմսոցիստորների միություն: Երևան, 1-2  
նոյեմբեր, 1984 (հայերեն):

Պլենումից պլենում: Հայաստանի կոմսոցիստորների միության  
փարչության պլենումի գիտաժողով՝ նվիրված ժողովրդական  
երաժշտությանը: Երևան, 25-28 նոյեմբեր, 1987:

**ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՐԵՆ ԿԱՐԴԱՅՎԱԾ ԳԻՏԱԿԱՆ  
ՁԵԿՈՑՈՒՄՆԵՐ**

**ПУБЛИЧНО ПРОЧИТАННЫЕ НАУЧНЫЕ ДОКЛАДЫ**

Состояние народного музыкального творчества в Армении. Всесоюзная конференция по комиссии народной музыки СК СССР. Москва, 1956.

Սովետահայ ումանսի զարգացման ուղիները: Կոնսերվատորիայի գիտական նստաշրջան: Երևան, 10 նոյեմբեր, 1957:

Կոմիտաս: Լճմիածնի հոգևոր ճեմարան: Լճմիածին, 22 մայիս, 1959:

Հայաստանի ԳԱ Արվեստի ինստիտուտի հրատարակած ժողովրդական երգերի ժողովածուների և երաժշտատեսական աշխատությունների քննական տեսություն: Արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի ընդլայնված նիստ: Երևան, 5 հունվարի, 1961:

Ժամանակակից սովետահայ կոմպոզիտորական ստեղծագործության վիճակը և հետագա զարգացման ուղիները: Երևանի քաղաքի Սպանդարյանի շրջանի կուսակցական ակադիմի նիստ: Երևան, 27 հունվար, 1961:

Կոմիտաս-100: Կոնսերվատորիայի արտազնա գիտական նստաշրջան: Ալավերդի, 18 մարտ, 1969:

Հայ ժողովրդական երաժշտության ուսումնասիրումը Երևանի կոնսերվատորիայում: Գիտական նստաշրջան՝ նվիրված կոնսերվատորիայի 50-ամյակին: Երևան, 15 նոյեմբեր, 1973:

Национальное и интернациональное в музыкальном фольклоре. Научная конференция фольклорной комиссии СК СССР. Вильнюс, 7-12 мая, 1974.

Армяне-исполнители мугамов (бытование мугамата в Армении). Межреспубликанская теоретическая конференция "Макомы, мугамы и современное музыкальное творчество". Ташкент, 10-14 июня, 1975.

Общие задачи музыкального фольклора. Научная сессия пленума правления СК Молдавии. Кишинев, 12 февраля, 1976.

Проблема стабильности и мобильности в армянском музыкальном фольклоре. Всесоюзный семинар фольклористов. Ленинград (Репино), 9-13 октября, 1977.

Принципы систематизации и каталогизации народной песни. Очередная сессия всесоюзной каталогизационной группы. Москва-Львов, 18-24 декабря, 1977.

Регламентированно-импровизационная крупная форма в Армении. Международный музыковедческий симпозиум. Самарканд (Узбекистан), 3-6 октября, 1978.

Традиционный фольклор- как фактор живой актуальности. Всесоюзная конференция. Минск, 19-22 апреля, 1979.

О некоторых проблемах в воспитании фольклористов-профессионалов. Всесоюзная конференция. Ташкент, 24-27 апреля, 1979.

Կարիքնեւի գործունորյան յորտները և դերը ուսումնագիտական պրոցեսում: Գիտական նստաշրջան՝ նվիրված կոնսերվատորիայի ժողովրդական երաժշտական սանդագործության կարիքնեւի գոյության 10-ամյակին: Երևան, 6 մայիսի, 1980:

Несостоятельность термина "профессионализм" и некоторые проблемы музыкального воспитания с точки зрения профессионализма. Всесоюзный семинар "Устная традиция профессиональной музыки". Хива (Узбекистан), 14 мая, 1980.

Деятельность армянских музыкантов в области кавказоведения (факты, выводы). Всесоюзный этномузыковедческий коллоквиум. Дилижан (Армения), 27 октября, 1980.

Հայ ժողովրդական երաժշտության ճյուղերը: Էջմիածնի հոգևոր ճեմարանում ԱՄՆ և Կանադայի երաժիշտ ուսուցիչների համար կարդացված դասընթաց: Էջմիածին, 20 սեպտ., 1981:

Ашуг Али-180. Правительственное торжество. Баку, 22 декабря, 1981.

Քրիստոնեական Արևելքի ժողովուրդների մշակույթի պատմության և տեսության հարցեր: Համամիութենական երաժշտագիտական կոնֆերանս: Երևան, 1984:

Ժողովրդական ազգային երաժշտության ավանդույթները: Հայ բարեգործական ընկերության համաժողով: Փարիզ, 26 ապրիլ, 1986:

Труд В. М. Беляева "Армянское церковное песнопение". Беляевские чтения, Москва, 26-31 марта, 1989.

Участие в дискуссии за круглым столом. Международный симпозиум "Борбад и художественные традиции народов Центральной и передовой Азии. История и актуальность". Душанбе, 23-29 апреля, 1990.

О некоторых проблемах армянской народной музыки, затронутых в трудах проф. К.Кушнаряна. Научно-теоретическая конференция, посвященная 100-летию профессора. Ленинград, 14 мая, 1990.

Народная музыка армян. Научная конференция, посвященная музыкальному фольклору Закавказья (Армения, Грузия, Азербайджан). Западный Берлин (Дом культуры народов мира), 10-14 апреля, 1991.

Զիվանու երաժշտական լեզվի ժողովրդական ակունքները: Ծննդյան 150-ամյակին նվիրված գիտաժողով: Հայկական հանրագիտարանի գլխավոր խմբագրություն: Երևան, 17-18 ապրիլ, 1996:

Երաժշտական տեսական մտքի զարգացումը կոմսերվատորիայում՝ գոյության 75 տարիների ընթացքում: Գիտական նստաշրջան՝ նվիրված կոմսերվատորիայի 75-ամյակին: Երևան, 7-8 հոկտեմբեր, 1996:

**ԹԵԿՆԱԾՈՒԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ  
ԸՆԴԴԻՄԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆ  
ОППОНИРОВАНИЕ ПРИ ЗАЩИТЕ КАНДИДАТСКИХ  
ДИССЕРТАЦИЙ**

Մ.Մանուկյան «Սովետահայ գուսանների երաժշտական ստեղծագործությունը»: ՀՍՍՀ ԳԱ Արվեստի ինստիտուտ: Երևան, 30 մայիս, 1969:

Ж.Зурабян "Национальное своеобразие тематизма в армянской симфонической музыке первых послевоенных лет". Институт искусств АН Армении. Ереван, 1983. Защита в Киеве, 1984.

Լ.Ակոպյան "Мелодические структуры армянского восьмиласия и их отражение в хазовом (невменном) письме". Защита в Москве, 1986

**ԿԱԶՄՈՒՄ, ԽՄԲԱԳՐՈՒՄ, ԱՌԱՋԱԲԱՆԻ ՀԵՂԻՆԱԿՈՒՄ  
СОСТАВЛЕНИЕ, РЕДАКТИРОВАНИЕ, ВСТУПИТЕЛЬНЫЕ  
СТАТЬИ**

Թ. Շահնագարյան «Վեկայ մանկավարժական կրթացանկ» (հայ կոմպոզիտորների ստեղծագործություններից). խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1969:

ժողովրդական երաժշտության ուսումնասիրումը ,տարածումն ու հավաքումը. կազմեցին Ռ. Աթայանը , Մ. Բրուտյանը: Երևան, 1973:

Հայաստանի կոմպոզիտորների միության 7-րդ համագումար (համառոտ տեղեկություններ գործունեության մասին 1968-73 թթ.). խմբագիրներ՝ Մ. Բրուտյան, Մ. Տեր-Սիմոնյան: Երևան, 1973:

Դ. Ղազարյան «Ընտիր երգեր». կազմեց Մ. Բրուտյանը: Երևան, 1973:

Г. Чеботарян "Полифонический альбом для юношества" (13 фортепианных пьес). Перевод на армянский язык, предисловие и комментарии - М. Брутян. Ереван, 1975.

Վ. Բալյան «Խոր թաթու Արտուրյանի մասին». խմբագիր և առաջարանի հեղինակ՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1977:

Ն. Եղիազարյան «Իմ անուջներ» (ձայնագրյալ երգարան). առաջարանը՝ Մ.Բրուտյանի: Երևան, 1978:

Ս. Սահառունի «Սերողական ցուցումներ դաշնամուրային նվագակցության վերաբերյալ». խմբագիր Մ. Բրուտյան: Երևան, 1978:

Ա. Փահլևանյան, Ա. Սահակյան «Թալին» («Հայկական ժողովրդական երգեր և նվագներ» մատենաշար, հատոր 1). խմբագիր և առաջարանի հեղինակ՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1984:

Ս. Սահակյան «Հակոբ Հարությունյան» (մենագրություն). մասնագիտական խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1985:

А. Апинян, Ж. Бадалян, А. Киракосян "Дискография армянской монодической музыки" (записи 1912-1989). Ред. и предисловие М. Брутян (в сб. "Традиционный фольклор и современные народные хоры и ансамбли". Ленинград, 1989).

«Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն» դասընթացի ծրագիր. կազմող՝ Արծրուն Սահակյան: Մասնագիտական խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1989:

«Հայկական ժողովրդական երաժշտության նմուշների վերծանություն» դասընթացի ծրագիր. կազմող՝ Ալինա Փահլևանյան: Մասնագիտական խմբագիր՝ Մ.Բրուտյան: Երևան, 1989:

«Հայկական նոտագրություն» դասընթացի ծրագիր. Կազմող՝ Անահիտ Բաղդասարյան: Մասնագիտական խմբագիր՝ Մ.Բրուտյան: Երևան: 1989:

«Ֆոլկլոր» դասընթացի ծրագիր. կազմող՝ Ալինա Փահլևանյան: Մասնագիտական խմբագիր՝ Մ.Բրուտյան: Երևան: 1989:

Ա. Շահնագարյան «Երգ ու հաց», մաս Գ: Մասն. խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1989:

Ա.Շահնագարյան «Երգ ու բան», մաս Բ: Մասն. խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1990:

Ի.Վարդանյան «Արամ Տեր-Հովհաննիսյան» (մենագրություն): Խմբագիր՝ Մ. Բրուտյան: Երևան, 1990:

Ա. Կիրակոսյան «Հովհաննես Գարրինյան» (մենագրություն): Մասն. խմբագիր՝ Մ.Բրուտյան: Երևան, 1997: Երկրորդ հրատարակությունը՝ Երևան, 2000:

## ՆՈՏԱՅԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

### НОТНЫЕ ИЗДАНИЯ

"Ленин в песнях народов СССР" (2 народные песни). Москва, 1971.

«Ձայն համշենական» (ժողովրդական համշենական 10 երգի հրատարակում). առաջաբանը՝ Մ. Բրուտյանի: Երևան, «Սովետական գրող», 1979:

Արշակ Բրուտյան «Ռամկական մրմունջներ». կազմեց, խմբագրեց, ծանոթագրությունները և առաջաբանը գրեց Մ. Բրուտյանը: Երևան, «Սովետական գրող», 1985:

Մ.Բրուտյան, Ա.Փահլևանյան «Հայրենական Մեծ պատերազմի հայ ժողովրդական և գուսանական երգերում». առաջաբանը, բառարանը և օժանդակ նյութերը՝ Մ. Բրուտյանի: Երևան, «Արեւստուն»-Անի, 1995:

## ՉԱՅՆԱՊՆԱԿՆԵՐԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄ

### ИЗДАНИЕ ГРАМПЛАСТИНОК

Երիշ Մարկարյան (շուրնա), Արտաշես Բաբայան (ձուլ). Запись-1978. АЗ Москва, 1983.

Արզաս Բոսկանյան — կոմպոզիտոր, երգիչ, պեդագոգ. Запись-1986, "Мелодия" Москва, 1989. Аннотация- М. Брутян.

«Քալաշյան քույրեր» (հայ ավանդական երաժշտություն):  
Չայնագր.՝ 1991: Գերմանիա, 1992: Անտառցիան՝ Մ. Բրուտյանի:  
«Հայաստան» (ավանդական զործիրային երաժշտություն):  
Չայնագր.՝ 1996, Գերմանիա, 1998: Անտառցիան՝ Մ. Բրուտյանի:

#### Բ. Անտիպ աշխատություններ

#### Б. Неизданные

«Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն».  
Գեղջական երգ. դասագիրք, մաս 1: Երրորդ հրատարակություն:\*

«Հողվածների ժողովածու»:

«Քաղաքային ժողովրդական երաժշտական կատարողական արվեստի պատմության Լջեր», 140 մեքենագիր էջ:\*

Արշակ Բրուտյան «Ռամկական մրմունջներ», մաս 2 («Աշուղական և հայրենասիրական երգեր»):

«Քրիստափոր Քուշնարյան» (հողվածներ և ուսումնասիրություններ, կարծիքներ, հուշեր): Կազմողներ՝ Մ. Հ. Մուրադյան, Ն. Ի. Քուշնարյան, Մ. Ա. Բրուտյան: Մասնագիտական խմբագիր և առաջարանի հեղինակ՝ Մ. Բրուտյան:

Քրիստափոր Քուշնարյան «Հայ մոնոդիկ երաժշտության պատմության և տեսության հարցեր»: Լևոնիզորադ, 1958: Թարգմանությունը ռուսերենից՝ Մ. Բրուտյանի, 800 մեքենագիր էջ:

\* Հրատարակվում են. В процессе издания

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Ա.ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ԵՎ ՆՐԱ  
ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՍԻՆ  
ЛИТЕРАТУРА О М. БРУТЯН И ЕЕ ТРУДАХ

Քերտսեղեան Գ. Թարուլ Աթունյան (գրախոսական Մ. Բրուտյանի համանուն գրքի): «Աշխարհ», 27.04.1963, Փարիզ:

"Советская литература о музыке". "Советский композитор", Москва, 1967, стр. 123, 217.

Ասատուրյան Հ. Հորավելներ: «Սովետական արվեստ», Երևան, 1969, N 10, էջեր 22-28:

«Նվիրված Կոմիտասին» (երաժշտագետ Մ.Բրուտյանի զեկուցման մասին): «Կոմունիզմի դրոշմով», 30.10.1969, Թալին:

"Кто писал о музыке" (словарь), том 1. Составители: Г.Бернандт и И. Ямбольский. Москва, 1971, стр. 121.

«Մարգարիտ Բրուտյան. Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն». դասագիրք, մաս I (ստեղծելություն): «Գրքերի աշխարհում», 15.11.1971, Երևան:

Ստեփանյան Գ. Կենսագրական քառույրան, հատոր 1: Երևան, 1973, էջ 204:

Բերկո Մ. Կոմիտասի սնվան կոմսերվատորիա: Երևան, 1973, էջեր 87, 141, 147, 151, 155-157. հայերեն և ռուսերեն լեզուներով:

Ստեփանյան Ռ. Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն. Գասագիրք, մաս I. զեկոջական երգ (գրախոսական Մ. Բրուտյանի համանուն դասագրքի առթիվ): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1974, N 10, էջեր՝ 57-58:

Խոդարաշյան Կ. Գիրք ուսուցչի մասին (գրախոսական Մ. Բրուտյան «Վարդգես Տայան» գրքի հրատարակման առթիվ): «Սովետական արվեստ», Երևան, 1979, N 11, էջեր՝ 57-58:

Փահլևանյան Շ. Վերածնված «սրտի քարզման» լսադիվներ: «Հայաստանի աշխատավորուհի», Երևան, 1982, N 5, էջեր 29-31:

Բաղդասարյան Ա. (Տեղեկություն Մ. Բրուտյանի «Հայ ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործություն» դասագրքի երկրորդ, լրացված հրատարակության առթիվ): «Մովեսական արվեստ», Երևան, 1984, N 3, էջ 63:

Ա. Թ. Մարգարիտ Բրուտյանի դասախոսությունը: «Յառաջ», 3.05.1986, Փարիզ:

Սարյան Չ. Հայրենի երեք երաժշտագետներ Փարիզին մեջ (Մ.Բրուտյանի «Ավանդականությունը հայ ժողովրդական երաժշտության մեջ» քննադատական դասախոսության մասին): «Աշխարհ», 10.05.1986, Փարիզ:

Պուճիրանեան Չ. Հանդիպում երաժշտագետ Մ. Բրուտեանի հետ): «Կամփ», 16.06.1986, Փարիզ:

Գուրգարյան Կ. Արժեքավոր ներդրում հայ երգարվեստի մեջ (գրախոսական Արշակ Բրուտյանի «Ռամկական մրմունջներ» ժողովածուի հրատարակման առթիվ): «Բանվոր», 31.06.1986, Լենինական:

Մուրադյան Ա. Հայ կինը երաժշտության մեջ (տես՝ «Հայ կնոջ երթը երեկ և այսօր» ժողովածուն): Լոս Անջելես, 1987, էջեր 66-67:

Հայկական Համառոտ Հանրագիտարան. հատոր 1: Երևան, 1990, էջ 572:

Հովհաննիսյան Հ. Անմնացորդ նվիրումով (գրախոսական «Հայրենական մեծ պատերազմը հայ ժողովրդական և գուսանական երգերում» ժողովածուի հրատարակման առթիվ): «Հայաստանի Հանրապետություն», 7.09.1995, Երևան:

Մուրադյան Ա. Մարտաշունչ օրերի երգը (գրախոսական «Հայրենական մեծ պատերազմը հայ ժողովրդական և գուսանական երգերում» ժողովածուի հրատարակման առթիվ): «Զինվոր», 2-9.03.1996, Երևան:

Ոսկանյան Մ. Տիկնայր Հայոց աշխարհի: «Կանչ», 3.04.1996, Երևան:

Դիվանյան Ն. Հայ երգի պոպուլո ինտարանը: «Հայաստանի Հանրապետություն», 31.05.1997, Երևան:

«Հայ ժողովրդական երգի նվիրյալը»: «Հայաստան», 17.07.1997, Երևան:

Սարյան Ա. Ժողովրդական երաժշտական ստեղծագործության անխոնջ մշակները: «Երաժշտական Հայաստան» ամսագիր, 1998, N 1, էջեր 7-8:

Դարավերջի դիմանկար (Հայ մտավորականների դարավերջյան մտորումներ և խոհեր): Երևան, 1999, էջեր 295-297:

Կիրակոսյան Ա. Հակոբ Ասատուրյան -սիյուրբահայ գրողն ու երաժիշտը (գրախոսական Մ.Բրուտյանի համանուն գրքի առթիվ): «Հայաստանի Հանրապետություն», 21.10.1999, Երևան:

Մարգարիտ Բրուտյանի «Յակոբ Ասատուրեանը»: «Ասպարեզ», 29.12.1999, Լոս-Անջելես:

Մխիթարյան Ա., Օհանյան Մ. Հայ կինը և 20-րդ դարի սոցիալ-քաղաքական փոփոխությունները (տես՝ մաս 2՝ «Կանանց մասին պատմող պատումներ», էջեր՝ 54-60): Երևան, 1999:

«Տաղանդավոր գրողն ու երաժիշտը»: «Նոր դար» ամսագիր, Երևան, 2000, N 1, էջ 223:

Մեփեճեան Ա. Յակոբ Ասատուրեան – Սիյուրբահայ գրողն ու երաժիշտը (մենագրություն, հեղինակ՝ Մարգարիտ Բրուտյան): «Չարթոնր», 8.02.2000, Բեյրութ:

Դանիելյան Ս. Գիրք Յակոբ Ասատուրեանի դարակազմիկ ճանապարհի մասին: «Ազգ», 6.05.2000, Երևան:

Մ.ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍԱՐԱՆԻ  
ՍԱՆԵՐԻ ԵՎ ՆՐԱՆՅ ԳԻՊԼՈՍԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ Ու  
ՌԵՖԵՐԱՏՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

СПИСОК СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОГО КЛАССА  
М.БРУТЯН, ДИПЛОМНЫЕ РАБОТЫ И РЕФЕРАТЫ

1964 - Մխիթարյան Հերմինե «Նոյեմբերյանի և Ալավերդու շրջանների երաժշտական ֆոլկլորը» (գրառված նյութի բնութագրման փորձ և ձայնագրված մեղեդիների վերծանություն)

1969- Նիկողոսյան Արիեսա «Անդրանիկի գրական և երաժրշտական կերպարները»

1970- Ջալիլ Ջամիլա «Բրդական ժողովրդական երգերի ժողովածու»

1972 - Էլոյան Համիկ «Արշակ Բրուտյան»

1974 - Ջալալյան Տարևիկ «Մայր-Նովայի երաժշտական լեզվի առանձնահատկությունները լադախնտոնացիայի և կառուցվածքի ոլորտներում»

1976 - Քյոսայան Աշոտ «Ալեքսանդրապոլի 19-րդ դարի աշուղների անհայտ երգերը և նրանց լեզվառճական առանձնահատկությունները»

1977 - Կիրակոսյան Անահիտ «Բանաստեղծական և երաժրշտական տեսուտերի հարարերակցությունը կառուցվածքի և հնչականության ոլորտներում» («Վանա ժողովրդական երգեր» ժողովածուի հիման վրա)

1977 - Ղուկասյան Ջուլիեսա «Ալեքսանդրապոլ-Լենինականի երաժշտական կենցաղի պատկերը» (19-20-րդ դարերի 30-ական րվականները ներառյալ)

1979—Кандаян Гоар "Некоторые социологические аспекты изучения армянского музыкального фольклора"

1979—Петросян Арусяк "О некоторых жанрах армянской инструментальной музыки"

1982- Սահակյան Աստղիկ «Հայկական և վրացական հոռոպեյների լադային առանձնահատկությունները» (համեմատական վերլուծության փորձ)

1983- Ափինյան Հասմիկ «Հայ ժողովրդական օրորոցային երգեր» (ժանրի բնութագրման փորձ)

1983- Կարապետյան Լևելա «Հայկական ժողովրդական երգերի մետրառիթմին վերաբերող դիտողություններ»

1984-Ներսիսյան Արթուր «Հայ ժողովրդական երգերի տպագիր ժողովածուների ստեղծման պատմաքննական ակնարկ»

1984 -Մարգարյան Էլինար «Գուսան Շահեն» (կյանքը և գործունեությունը)

1985- Մուրադյան Մաղլենա (Մարո) «Շատախի երաժշտական բարբառը»

1987-Գուկասյան Վարդուհի «Հակոբ Հարությունյան» (երաժշտագիտական և երգահավաքչական գործունեությունը)

1987- Ходова Эльда "Лекции по истории осетинской музыки"

1988 - Մարգարյան Մարգարիտ «Հայ ժողովրդական մանկական երգեր»

1989 -Պետրոսյան Արմինե «Վարդան Սամվելյան» (ըստ արխիվային նյութերի)

1989- Джаафар Набиль "Рождение народной песни" (об экспедиции в долине Бекаа)

1991 - Մանուչարյան Անուշ «Կապանի ժողովրդական երգաստեղծությունը»

1991- Եղոյան Շողիկ «Հոգեբանական գործունի հայ գեղջուկ երգում»

1991- Дамдинсүрэнгийн Энхжаргал "Монгольская народная протяжная песня" (некоторые особенности музыкального языка)

1992- Гэндэнгийн Ганцэцэк "Монгольское двухголосное горланное пение Хоомий"

1993 - Նազարյան Նազելի «Սահակ Ամասունին և նրա ժողովրդական երգերի ձայնագրյալ ժողովածուն»

1996 - Հայրապետյան Անահիտ «Հակոբ Հ. Ասատուրյան» (կյանքն ու գործը)

1998 - Ստեփանյան Արմինե «Չեխիայի երաժշտակրթական համակարգը»

#### ՍՏԱԺՈՐՆԵՐ

#### СТАЖЕРЫ

1977- Ինջիչիկյան Հասմիկ (Կանադա) «Համառոտ ակնարկ հայ բանասիրության վաղ շրջաններեն մինչև 17-րդ դարը» (ոնֆերատ)

1984 - Եղանգեզյան Խուան-Հովհաննես (Արգենտինա) «Հայկական ողբեր և նրանց հետ կապված սովորույթներ» (ոնֆերատ)

1985 - Գրիգորյան Արմինե (Ֆրանսիա) «Տաղաչափության կապը հայ գեղջուկ երգերի մետրաոլիմպական կառույցների հետ» (ոնֆերատ)

#### ԲՈՖ-ի ՈՆԿՆԳԻՐՆԵՐ

#### СЛУШАТЕЛИ ФПК

1977- Пясковский Игорь (Киев) "Некоторые аспекты машинного анализа фольклорных текстов" (реферат)

1982 – Кортотян Рузанна (Ереван) "Форма песен-плясок на основе образцов народной песни Западной Армении: Эрзрума, Басена, Карса" (реферат)

1983 - Դարբինյան Հովհաննես (Երևան) «Թաղի ուսուցման մեթոդական արդի եղանակները» (ռեֆերատ)

1984 – Сливинский Юрий (Киев) "О некоторых особенностях ладового строения народных песен украинских горцев" (реферат)

#### Հավելված 4 Приложение

### Մ. ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՄԲ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻ ՀԱՎԱՔՍԱՆ ԳԻՏԱՐԵՍԱՎՆԵՐԻ ՑԱՆԿ СПИСОК ЭКСПЕДИЦИЙ ПО СБОРУ НАРОДНЫХ ПЕСЕН, РУКОВОДИМЫХ М. БРУТЯН

	Վայրը Место	Տարեթիվը Место	Քանակը Кол-во
1.	Թալին Талин	1969	85
2.	Շահումյանի շրջակներում (Ադրբեջան) Райцентр Шаумянского района (Азербайджан)	1970	19
3.	Միսիցիսա (Վրաստան) Ахалцых (Грузия)	1970	156
4.	Իջևան Иджеван	1971	112
5.	Մերի և Նախիջևան Мегри и Нахиджеван	1971	102
6.	Բուխարեստ (Ռումինիա) Бухарест (Румыния)	1972	26
7.	Վրաստանի երկրամաս, Ալլեր, Սոչի (ՌԳ, հանձնառայ համայնք), Краснодарский край, Адлер, Сочи (РФ, амшенская колония)	1972	389

8.	Շամշադին (ներկայումս՝ Տավուշ) Шамшадин (ныне-Тавуш)	1978	223
9.	Լենինական (ներկայումս՝ Գյումրի) Ленинакан (ныне-Гюмри)	1978	56
10.	Մասիսի շրջան, գյուղ Այնրապ Масисский р-н, село Айгган	1974	21
11.	Աշտարակ Аштарак	1974	167
12.	Կոսովիցե (Լեհաստան) Котовице (Польша)	1974	9
13.	Սյունրյան Ахурян	1975	14
14.	Սալիտակ Слитак	1975	306
15.	Արտաշատ Арташат	1976	359
16.	Արթիկ Артик	1976	602
17.	Կիրովական(ներկայումս՝ Վանաձոր) Кировакан (ныне Вагадзор)	1977	58
18.	Մարալիկ Маралик	1977	81
19.	Արարատ Арагаг	1977	235
20.	Կիրովպարայ (Ադրբեջան) Кировабад (Азербайджан)	1978	148
21.	Ջերմուկ Джермук	1980	60
22.	Աշտարակ Аштарак	1981	12
23.	Ջերմուկ Джермук	1981	27
24.	Ստեփանավան Степанаван	1981	310

25	Սևան Севан	1982	295
26	Կրասնոդարի երկրամաս (համընճահայեր) Краснодарский край (амшенцы)	1984	237
27	Հյուսիսային Կովկաս (հայաբնակ վայրեր) Северный Кавказ (армянские населенные пункты)	1986	290
28	Հրազդան, Չարենցավան Раздан, Чаренцаван	1989	26
29	Դիլիջան Дилижан	1989	16
30	Կոտայքի շրջան, գյուղ Գառնի Котайк, село Гарни	1989	7
31	Կոտայքի շրջան, գյուղ Ջրվեժ Котайк, село Джрвеж	1990	10
32	Երևան (տարբեր տարիներ) Ереван (разные годы)		128
33	Կարինետային ծայնագրություններ Кабинетные записи		487

Ընդամենը՝ 5073 նմուշ

Итого -5073 образцов

**ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ  
СОДЕРЖАНИЕ**

ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ	3
ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	4
ԿՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳԻՏԱՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱԿՆԱՐԿ	6
ОЧЕРК ЖИЗНИ И НАУЧНОПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	31
Հավելված I Приложение Մ.ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ СПИСОК ТРУДОВ М.БРУТЯН	56
Ս. Հրատարակված А. Изданные	
Առանձին հրատարակումներ (գրքեր)	
Отдельные издания (книги)	56
Դասագրքի փարզանություն	
Перевод учебника	57
Ուսումնամեթոդական ծրագիր	
Учебнометодическая программа	57
Հոդվածներ հանրագիտարաններում	
Статьи в энциклопедиях	57
Հոդվածներ ժողովածուներում	
Статьи в сборниках	57
Հոդվածներ ամսագրերում	
Статьи в журналах	59
Հոդվածներ քերթերում	
Статьи в газетах	61

Գիտական զեկուցումների հիմնադրույթներ	65
Тезисы научных докладов	
Հրատարակչուն կարդացված գիտական զեկուցումներ	66
Публично прочитанные научные доклады	
Թեկնածուական ատենախառնությունների ընդդիմախառնություն	69
Оппонирование при защите кандидатских диссертаций	
Կազմում, խմբագրում, ակադարանի հեղինակում	69
Составление, редактирование, вступительные статьи	
Նախալին հրատարակություններ	71
Нотные издания	
Չայնականականների հրատարակում	72
Издание грампластинок	

Բ. Անախյ

Б. Незданные

Հավելված 2 Приложение

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Մ.ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ԵՎ ՆՐԱ ԱՇԽԱՏՈՒ-  
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ЛИТЕРАТУРА О М.БРУТЯН И ЕЕ ТРУДАХ

73

Հավելված 3 Приложение

Մ.ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԱՍԱՐԱՆԻ ՄԱՆԵՐԻ ԵՎ  
ՆՐԱՆՑ ԳԻՊԼՈՍԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ՈՒ ՌԵՖԵՐԱՏՆԵՐԻ  
ՑԱՆԿ

СПИСОК СТУДЕНТОВ СПЕЦИАЛЬНОГО КЛАССА М.БРУТ-  
ЯН, ДИПЛОМНЫЕ РАБОТЫ И РЕФЕРАТЫ

76

Հավելված 4 Приложение

Մ. ԲՐՈՒՏՅԱՆԻ ԳԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՄԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻ  
ՀԱՎԱՔՄԱՆ ԳԻՏԱՐԸԱՎՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

СПИСОК ЭКСПЕДИЦИЙ ПО СБОРУ НАРОДНЫХ ПЕСЕН,  
РУКОВОДИМЫХ М. БРУТЯН

79

2009

*Հանկարգչային շարվածք, ձևավորում և սրբագրում՝*  
**Անահիտ Կիրակոսյանի**

*Компьютерный набор, корректура:*  
**Анаит Киракосян**

Տպագրված է՝ «ՓՐԻՆԹԵԿՍ» ֆիրմայի տպարանում  
Печатано в типографии фирмы "ПРИНТЕКС"

ԳԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.



FL0064681

A I  
20054